

Sámi dieđalaš áigečála

Sámi dieđalaš áigečála

1/2015

Doaimmahan

Kaisa Rautio Helander, Berit Anne Bals Baal,
Vuokko Hirvonen, Ylva Jannok Nutti ja Jussi Ylikoski

Sámi diedalaš áigečála

Sámi diedalaš áigečála almmuha diedalaš artihkkaliid, girjeárvoštallamiid ja doavttirlogaldallamiid sámi servodaga, kultuvrra, giela, historjjá ja eará sámi ja eamiálbmogiid guoski fáttáid birra. Áigečállaga almmuhit Sámi allaskuvla ja UiT Norgga ártkalaš universitehta Sámi dutkamiid guovddáš ovttas. Diedalaš áigečállagiid ja lágádusaid Norgga registaris Sámi diedalaš áigečála lea diedalaš almmuheami bajimus dásis (dássis 2) <<http://dbh.nsd.uib.no>>. Artihkkalat ja eará čállosat, mat fállujuvvojit Sámi diedalaš áigečállagii, galget leat čállojuvvon man nu sámegillii, ja dat eai galgga leat jorgaluvvon eará gielain. Sámi diedalaš áigečála elektrovnnalaš hámis ja čállinrávvagat gávdnojit áigečállaga neahttasiidduin <<http://aigecala.no>>.

Doaimmahus

Kaisa Rautio Helander (váldodoaimmaheaddji), Sámi allaskuvla; kaisa-rautio.helander@samiskhs.no
Berit Anne Bals Baal, UiT Norgga ártkalaš universitehta; berit.a.baal@uit.no
Vuokko Hirvonen, Sámi allaskuvla; vuokko.hirvonen@samiskhs.no
Ylva Jannok Nutti, Sámi allaskuvla; ylva.jannok.nutti@samiskhs.no
Jussi Ylikoski, UiT Norgga ártkalaš universitehta; jussi.ylikoski@uit.no

Doaimmahusčállit

Berit Nystad Eskonsipo, UiT Norgga ártkalaš universitehta; berit.nystad.eskonsipo@uit.no

Doaimmahusráđđi

Veli-Pekka Lehtola, Oulu universitehta
Hanna Outakoski, Ubmi universitehta
Håkan Rydving, Bergena universitehta
Kaarina Vuolab-Lohi, Oulu universitehta

Norgga dutkanráđđi (Norges forskningsråd) lea dorjon Sámi diedalaš áigečállaga almmuheami.

Sámi diedalaš áigečála is an interdisciplinary scientific journal published by the Sámi University of Applied Sciences and the Centre for Sami Studies at UiT The Arctic University of Norway, with support from the Research Council of Norway. Sámi diedalaš áigečála is the only peer-reviewed scientific journal that publishes articles written in the Sámi languages. All articles have English summaries.

Open access journal: <<http://aigecala.no>>

Sámi allaskuvla, Guovdageaidnu

UiT Norgga ártkalaš universitehta Sámi dutkamiid guovddáš, Romsa
<<http://aigecala.no>>

Gráfalaš bargu: Bjørn Hatteng, UiT Norgga ártkalaš universitehta Sámi dutkamiid guovddáš
Deaddilan: HSL-trykkeriet, UiT Norgga ártkalaš universitehta
ISSN: 0805-4312
ISSN online: 1894-0498

Sisdoallu

Artihkkalat

Inker-Anni Linkola – Pigga Keskitalo

Sámegiela oinnolašvuohta sámi skuvllas 7

Sámi language visibility in Sámi schools 28

Hanna Outakoski

Davvisámegiela čálamáhtu konteksta 29

The context of North Sámi literacy 59

Árvvoštallamat

Torkel Rasmussen

Skuvladutkit gállet ođđa dutkanbálgáid 61

Sámegiela oinnolašvuotta sámi skuvllas

INKER-ANNI LINKOLA

Sámi arkiiva

PIGGA KESKITALO

Sámi allaskuvla ja Lappi universiteahhta

Artihkal gieđahallá sámegiela oinnolašvuoda ja sajádaga skuvllain. Teaksta vuodđuduvvá etnográfalaš skuvladutkamušaide Norggas. Dutkanbohtosiid vuodul sámegiela oinnolašvuoda galggašii doarjut. Sámegiela oinnolašvuoda hehte dat, ahte sámegiela sajádat gielladuovdagiin ii leat čállon skuvlla plánaide. Skuvlenásahusaid dálá giellapolitihkka gáržžida gielalaš dásseárvvu ollašuvvama. Sámegiela oinnolašvuotta skuvlla gielladuovdagiin dorjjošii pluralisttalaš giellaideologiija ja vehádatgiela giellapolitihka ollašuvvama. Sámegiella sáhtášii atnit ávkin pluralisttalaš giellaideologiija ja -politihka mat nannejit unnitlogugiela.

Fáddásánit: gielladuovdagat, giellaideologiija, giellapolitihkka, sámi skuvla

1. Láidehus

Eamiálbmotgiela ovdáneapmi ovttavewardásažžan eará gielaiguin lea proseassa, mas skuvlla doaimmat leat guovddážiis (Skutnabb-Kangas 2009: 39–44). Skuvla ii okto váikkut giela dillái, muhto giellaekologiija čilge viidásabbot giela ceavzinávccaid (Hornberger 2003: 136). Dutkamušain boahtá ovdan ahte sámegiela nannen gáibida lassedeattu (Hirvonen 2003; Rasmussen 2013, 2015). Sámi skuvlla gielladilli lea mánggabealat ja moalkái. Vuosttažettiin skuvladilálašvuodát iešguđetge guovlluin sámegiela hálddašanguovllus rievddadallet. Nuppádassii ohppiin lea heterogena gielladuogáš. (Aikio-Puoskari 2001; Keskitalo ja earát 2014.) Sámegiela dilli lea iešguđetlágan guovllus guvlui (Ravna 2000; Solstad 2012). Giellabiras gáibida fuomášumi skuvllas, jus eamiálbmotgielas lea unnán stáhtus birastahtti servodagas (Cantoni 1997).

Artihkkala ulbmilin lea govvidit sámi skuvlla visuála gielladuhtavuoda ja áddet dan duogáziid. Guorahalle davvisámegiela oinnolašvuoda ja sajádaga visuála oahppanberrasis gielladuovdagiid (eng. *linguistic landscape*) vehkiin, man bokte sáhtá dulkot skuvllaid giellapolitihka ja -ideologiija. *Gielladuovdagat*-doaba mearkkaša čállon giela mii lea oidnosis institušuvnna seinniin,

almmuhantávvaliin, uvssain ja biergasiin (Ben-Rafael ja earát 2006: 14; Landry & Bourhis 1997: 25; Linkola 2014a, 2014b). Gielladuovdagat doibmet oktan čállon giela mállen, muhto dain lea maid pedagogalaš mearkkašupmi (Cenoz & Gorter 2008: 272–277). Guorahalle lassin mo giellaideologiija váikkuha skuvlla gielalaš välljemiidda.

Artihkal vuodđuduvvá munno etnográfalaš nákkosgirjebargguide (Keskitalo 2010; Linkola 2014a). Etnografiija negatiiva bealit leat raporterejuvvon amasvuoda, eksotismma ja rasismma huksema hámis (Berry & de Ramírez 2015: 1; Strong 2005). Dálá skuvladutkamii etnográfalaš dutkanvuohki goittotge heive dalle go áigu čájehit váldeoktavuodaid mat gávdnojit minoritehtagiela ja eamiálbmoga oahpahas (vrd. Skeggs 1997: 7; Yosso 2005). Munno dutkamušaid leat stivren sámi dutkama ja oppalaš dutkanetihka eavttut (gč. omd. Bull 2002; Skeggs 1997). Skuvladutkama sensitiivavuoda dihtii letne anonymiseren skuvllaid. Háliidetne deattuhit kritihkalaš eamiálbmotpedagogihka mii lea beroštuvvan fámuiduhttit emansipatoralaš vugiin oahpaheddiid ja veahkehit skuvllaid olahit sosiála dás-seárvvu (gč. Brown & Strega 2005: 9; Denzin ja earát 2008; Toulouse 2013).

Lea dehálaš buktit oidnosii skuvlla árgabeaivvi vai dili sáhttá duodaštit ja ovddidit geavaheddiid geahččanguovllus (Wulf & Zirfas 2013). Mánngagielat skuvlla giellageavadat loktanit oidnosii go guorahallá giellageavahanšilju. Ovda-mearkkat čájehit ovddidandárbbuid sáme giela sajadaga nannemis. Lea mávssolaš čoavdit skuvllaid gielladiliid nu ahte gielat sáhttet lieđđugoahit (Wei & García 2013). Lieđđun ollašuvvá go ovddida positiivvalaččat olbmuid ja áššiid potenciála (Seligman & Csikszentmihalyi 2000). Čoavddusin mánngagielat skuvlla čuolmaide ovdanbukte vugiid dahkat sáme giela oinnolažžan pluralisttalaš giellaideologiija vuodul.

2. Etnográfalaš skuvladutkan

Etnográfalaš dutkanmateriála lea čohkkejuvvon guhkes áigelinnjás jagiid 2001 ja 2013 gaskkas mánáid- ja nuoraidskuvllas ja joatkkaskuvllas. Dutkanmateriála lea háhkkojuvvon sáme- ja dárogielat skuvllain sáme giela hálddašanguovllu suohkaniin Norggas. (Gč. Keskitalo 2010: 17, 31–32; Linkola 2014a: 55–61, 85–93.) Inker-Anni Linkola dutkanmateriálan leat 201 digitála gova skuvlla gielladuovdagiin, joatkkaskuvlaohppiid jearahallanskovit (N=18) ja joatkkaskuvlaohppiid (N=6) ja -bargiid (N=2) jearahallamat. Lassin leat áiccadeamit 11 diimmu ja

dutkanbeavegirjjit. Pigga Keskitalo lea jearahallan oahpaheddjiid (N=15) guđa mánáid- ja nuoraidskuvllas. Fárus leat maiddá áiccadeamit, dutkanbeavegirjjit ja 25 diimmu videobáttit.

Oktasaš ášši goappáge nákkosgirjjis leat mearkkašumit sámi skuvlla gielalaš iešvuodain ja sámegiela oidnomis, ja danin bohciidii jurdda čállit ovttas sámi skuvlla sámegiela dilis. Ovttasčállin lea vuohki juohkit dieđuid, oahppat nubbi nuppis ja rahpat dialoga (Guttorm ja earát, boahtimin). Etnográfalaš dutkanmateriála lea dávjá viiddis, ja dan sáhtá danin geavahit ođđa oktavuodain ja iešguđetlágan lahknanvugiiguin (U.-M. Salo 1999: 11, 13). Dutkanovdamearkkat govvidit *case*-lágan dáhpáhusaid skuvlla árgabeaivvis (gč. Metsämuuronen 2008 (2001): 17; Yin 1983: 3). Dáhpáhusdutkanmuš čiekŋuda muhtin dáhpáhusaide, ja dat guorahallojuvvojit iešguđetge geahččanguovllus. Dáhpáhusdutkanmuš viggá áddet ollisvuodaid. Danin geavahuvvojit mánggalágan lahknanvuogit. (Stake 2005 (1994): 453–454.) Dáhpáhusdutkanmuš sáhtá čilget man birra ilbmanepmi muitala ja maid das sáhtá oahppat (Eskola & Saarela-Kinnunen 2007: 184). Dáinna lágiin ipmirduvvon bohtosiid lea vejolaš generaliseret sámi skuvllaid gielladuovdagiidda.

Etnográfalaš dutkanvugiin sáhtá analyseret ja kritiseret skuvlenpolitihka ja dan váikkuhusaid skuvlla juohkebeaivválaš dillái. Etnográfát sáhttet atnit ávkin geahččanguovlluset ja oassálastit ságastallamiidda dain konteavsttain, maida sin dutkanduovdagat (eng. *research field*) sajáiduvvet. (Gč. Gordon & Lahelma 2004: 66.) Dutki bargun lea govvet skuvlla mánggabealatvuoda. Etnografija ii vuoddu-duva dihto hypotesii, muhto dutkanmateriála loktana kultuvrralaš konteavsttas. Rabasvuolta lea etnografija iešvuolta. (Spindler & Hammond 2000: 46.) Kvalitatiiva dutkamis diehtu šaddá ovttasbarggus earáiguin, vaikke dutki váikkuhage dutkamuša plánemii, ráddjemii, analysii ja čađaheapmái, ja maiddá dasa mo diehtu šaddá ja huksejuvvo. Dutkamuša luohtehahttivuhtii váikkuha dat mo dutki rahpá iežas sajádaga ja välljejuumiid. (Metsämuuronen 2008 (2001).) Letne čállán pedagogihka suorggi nákkosgirjjiid Sámi allaskuvlla doavttirgrádstipendiáhtan. Letne goappašagat vázzán oahpaheaddjeoahpu ja lohkan sámegiela gaskafága dásis. Linkola magisttardási duogášskuvlejupmi lea suoma-ugralaš gielladutkamis ja Keskitalo pedagogihkas Suomas. Dutkandieđuid máhcaheapmi sámegillii sámi servodahkii lea dutkangaskusteami dehálaš ulbmil (Bull 2002).

3. Giellaideologija, giellapolitihka ja gielladuovdagat

3.1 Gielladuovdagat

Rodrigue Landry ja Richard Bourhis (1997: 25) meroštallaba *gielladuovdagat*-doahpaga (eng. *linguistic landscape*) almmolaš báikkiid ja ráhkkanusaid galbbaid, oahpistantávvaliid ja almmuhantávvaliid giellan masa gullet gáhttagalbbat, geainnogalbbat, báikenammagalbbat ja gávppálaš galbbat, main šaddet gielladuovdagat dihto guovllus, báikkis dahje čeahkkebáikkis. Gielladuovdagiin leat sihke informatiiva ja symbolalaš doaimmat (Spolsky & Cooper 1991: 74–94). Informatiiva doaibma šaddá dan dieđus maid gielladuovdagat buvttadit, go fas symbolalaš doaibma mearkkaša giela oinnolašvuoda dahje oaidnemeahttunvuoda. Dihto giela oidnon gielladuovdagiin sáhtta muitalit giela hálliid relatiiva demográfalaš ja institutionála válldi birra. Dákko bokte giela oinnolašvuodta lea oassi giela sajádaga dovddasteamis. (Jaworski & Thurlow 2010: 12.) Dutkamušain leat gávnahan ahte gielladuovdagat speadjalastet gielaid gaskasaš fápmorelašvunnaid (Cenoz & Gorter 2006: 68; Gorter 2006: 3–4; K. R. Helander 2015).

Gielladuovdagat hábmejit sosiolingvisttalaš konteavstta, mas olbmot proseserejit visuála informašuvnna. Gielladuovdagat sáhttet váikkuhit giela stáhtusa áddejupmái ja dákko bokte olbmuid gielalaš láhttemii, nugo ovdamearkka dihtii lasihit vehádatgiela geavaheami ja nannet etnolingvisttalaš identitehta. (Cenoz & Gorter 2006: 68; Gorter 2006: 3–4.) Gielladuovdagat speadjalastet báikki giellapolitihka. Gielladuovdagiid teavsttat sáhttet leat ovttagiellagat dahje iešgudetge vugiin mánggagielagat. Gielaid oidnomis gielladuovdagiin lea oktavuodta lohkki vásáhussii iežas birra dihto giela hállin. Nuba gielladuovdagat váikkuhit giellajoavkku fámolášvuoda govvii ja ovttaskas olbmo vásáhussii giellajoavkku lahttun. Giela oinnolašvuodta gielladuovdagiin laktása dan stáhtusii ja giellageavadiidda seammás go dat hábme áddejumi giela geavahanárvvus (Cenoz & Gorter 2006).

3.2 Skuvllaid giellapolitihka

Skuvllaid bargogiela válljema stivrejit giellapolitihkalaš mearráduusat ja geavadat. Giellapolitihkkan ipmirduvvojit čálalaš dokumeanttat nugo lágat, rávvagat ja nuolggadusat mat stivrejit giellaválljema ja -geavaheami. Skuvlla giellapolitihka stivre oahpahusa giela dahje gielaid, geahččalemiid ja testema giela ja giellaoahpahussii geavahuvvon áiggi. Dasa lassin giellapolitihka geavatláš

ilbmanepmin ipmirduvvojit praktihkalaš giellaválljemat nugo skuvlla diehtjuohkima ja oahpaheaddji ja ohppiid gaskasaš giella. (Shohamy 2006.)

Sámemánáid skuvlejumi oktan erenoamáš hástalussan leat sámegiela sosiohistorjjálaš sajádat unnitlogugiellan ja dasa gullelaš gielladoaladumit. Sámegiella šaddá gilvalit váldogielain sihke ruovttus, skuvllas ja eará giellageavahanšiljuin. Doppege gos sámegiella lea beaivválaš anus, váldogielat váldet saji árgabeaivvi giellan (Linkola 2014a). Seammás go sámegiela dilli lea áitojuvvon, de dat adnojuvvo ain sápmelašvuoda guovddáš árvun. Dát hástala skuvllaid giellapolitihka vástidit sámemánáid ja birastahtti servodaga dárbbuide.

3.3 Giellaideologijja

Giellaideologijjan gohčoduvvojit dat ideologalaš oainnut, mat váikkuhit gielladoaladumiid duogábealde. Giellaideologijja hábme doaladumiid giela stáhtusii, hámiide ja geavaheddjiide. Ideologalaš oainnut huksejit rámmaid, maid siste gielladoaladumit šaddet. Giellaideologijja váikkuha giellapolitihka hábmemma ja ollašuvvama duogábealde. Ovdamearkka dihtii nationalisttalaš ideologijja mielddisbuktá jurdaga ovttagielatvuodas ja gielaid gaskasaš hierarkiijas, muhto pluralisttalaš ideologijja doarju mánggagielatvuoda ja gielalaš dásseárvvu. (Brown 2012.) Skuvlenásahusaid doaladumiid gielaide sáhtta juohkit golmma váldooidnui: 1) giella čuolbman, 2) giella vuoigatvuohtan ja 3) giella resursan (Baker 2011 (1993): 375; Ruiz 1984).

Nationalisttalaš ideologijja **giella čuolbman** -doaladupmi váikkuha dábálaččat skuvlenpolitihkkii dalle go galgá skuvlet vehádagaide ja sisafárreiddjiid (Baker 2011 (1993): 375–377). *Giella čuolbman* -doaladupmi boahtá ovdan go vehádatgielat mánáid eatnigiella jurddašuvvo hehttet ohppiid skuvlabirgejumi. Dalle vehádatgiella navdojuvvo noađđin ja skuvlenprográmmat plánejuvvojit nu, ahte vehádagaide gullelaš mánat oahpašedje stuorraservodaga hálddašeaddji eanetlogugiela nu jođánit go vejolaš ja geavahišgoađáše dan skuvllas. Go mánáid eatnigiela ovddideapmái ii addojuvvo árvu dahje eatnigiela geavaheapmi lea gildojuvvon skuvllain, de das čuovvu ahte vehádatgielaid hállit heahpanit gielaset ja heitet hupmamis dan. (Baker 2011 (1993): 375–377; Skutnabb-Kangas & Dunbar 2010: 48.) Fuomášan veara lea goitge dat, ahte *giella čuolbman* -oainnu vuodul guovttegielatvuohta lea čuolbma erenoamážit dalle, go nubbi gielain lea álgoálbmotgiella dahje eará unnitloguálbmoga giella. Guovttegielatvuohta adnojuvvo

ávkkálažžan dalle go gielat leat stuorraservodaga váldogielat (omd. eŋgelasgiella, fránskagiella). (Baker 2011 (1993): 375–377, 383; gč. Shohamy 2006: 77.)

Go giella ipmirduvvo **voigatvuohtan**, de giddejuvvo fuomášupmi olmmoš-voigatvuođaide, nugo riektái oažžut skuvlejumi iežas gillii (Baker 2011 (1993): 377–382; Skutnabb-Kangas & Dunbar 2010). Eamiálbmogiidda ja vehádatgielaid hálliide eanemus guovddáš giellapolitihkalaš ulbmilin lea leamašge voigatvuohta eatnigielat dahje eatnigiela oahpahussii (Christie 1985; UNESCO 2002, 2003).

Pluralisttalaš ideologiija mielde ii oktage giella sáhte leat heajut go nubbi. Buot gielladáidu adnojuvvo **resursan**. Nappo iešguđege giela geavaheapmi deattuhuvvo skuvlabirrasis, ja máŋggagielat olbmuid gielladáidu adnojuvvo riggodahkan. Dalle máŋggagielat gulahallanstrategiijat sáhttet ilbmanit skuvllas sihke hállamis ja čállimis. Go skuvllain vigget riggodahhtit gielalaš resurssaid, ii ovttage giela stáhtus sáhte leat nuppi alibun dahje hálddašeaddjin. Dán oainnu mielde giela árvu ii leat gitta sosioekonomalaš geavahanárvvus. (Baker 2011 (1993): 382–387; gč. N. Ø. Helander 2012.) Das čuovvu máŋggagielatvuođa oaidnu giellapolitihkalaš plánaide ja geavadiidda (gč. omd. Shohamy 2006; UNESCO 2002, 2003). Máŋggagielatvuođa prinsihppa guoská visot skuvlla doaimmaide, mii fas doarju gielalaš dásseárvvu ollašuvvama ja nanne sáme giela sajádaga.

Doaladupmi máŋggagielatvuhtii Norgga skuvlavuogádagas lea rievdan 1800-logu nationalismma assimilerenpolitihkas 1970- ja 1980-loguide, goas leat álgán deattuhit gielalaš voigatvuođaid (Hoëm 2007; Minde 2005). Vástideaddji gielladoaladumi rievdan lea oaidnimis earáge vehádatgielaid oahpahusas ja skuvlenpolitihkas (omd. García 2009: 14). Assimilerenáigodagas máŋggagielatvuohta ipmirduvvui skuvllas *čuolbman*. Guovttegielatvuohta adnojuvvoi noadđin ja sáme giella hehttehussan sámemánáid oahppamii ja ovdáneapmái. Ulbmilin lei váldogielat oahpahus ja ovttagielatvuohta. Sáme giella geavahuvvui reaidun gaskaboddosaččat ovttagielatvuođa ollašuhhtimii (Aikio-Puoskari 2001).

Dán áigge sáme giela ja sáme gielat oahpahus lea ipmirduvvon sámemánáid *voigatvuohtan*, masa gullet suohkana ja skuvlla geatnegasvuođat lágídit oahpahusa sámemánáide (Magga 2004; gč. Opplæringslova 1998). Das čuovvu ahte eiseválddit ja skuvlajodiheaddjit lágídit sáme giela ja sáme gielat oahpahusa ollašuhhtin dihtii lágain ja ásašusain meroštallojuvvon unnimusgáibádusaid. Váimmusguovlluid olggobealde váhnen dahje oahppi ieš ferte máhttit ohcat ja gáibidit sáme giela ja sáme gielat oahpahusa voigatvuohtan (maiddá Eira 2004: 36, 75). Dat lea dagahan ahte oahpahus lágíduvvo sierra doaimman ja ráddjejuvvo oahppijoavkku (omd. sámemánát, sáme giela dahje sáme gielat oahpahusa válljen

oahppit), diimmuid, áiggi ja báikki ektui. Dalle go oahpahus lágiduvvo sierra doaibman, sierra jovkui ja sierra luohkkálanjas, de dat gáržžida sáme giela geava-hanvejolašvuodaid. (Vrd. Rasmussen 2015.)

4. Sámi skuvlla gielladuovdagat

Oahppanbirrasa áiccadettiin luohkkálanjaid guoros seainnit giddejit fuomášumi: *Luohkkálanjaid seainnit leat measta bálljisin. Luohkáid seainnit eai ávkkástallo visuála oahppama doarjjan.* (Dutkanbeaivegirji Keskitalo, čakča 2001.) Oahppit dárbbasivčče giela oahppama doarjjan seinniid ja almmuhantávvaliid gielalaš stimulánsa. Luohkkálatnja fysalaš báikin lea mearkkašahtti giela oahpahusa dáfus. Seinniid posterat, govat, čájáhusat ja iešguđetlágan barggut stimulerejit ohppiid. Luohkkálanja hápmi ja sturrodát sáhttet eastit oahpaheaddji organiseremis báikki sávahahtti vugiin. (Davies 1996: 30.)

Govva 1. Sámi skuvlla luohkkálanjaid seainnit leat measta bálljásat. Govven: Inker-Anni Linkola.

Báljes seainnit addet luohkkálanjain guorusvuoda dovdu (govva 1). Guoros seinniin sáhtta vihkut ahte oahpaheaddji stivre oahpahusa behavioristtalaš oahppanáddejumi mielde. Dalle oahpahusa ulbmilin lea dieđu juohkin. Dán vuodul sáhtta navdit ahte oahppanproseassas lea fága guovddázis. Viidasabbot oahppi rolla lea reaktiiva, ja skuvlejeaddji rolla lea doaimmat áššedovdin. (Manninen ja earát 2007: 21.) Luohkkálanjaid seainnit eai adnojuvvo doarvái bures visuála oahppama doarjjan. Sáhttit álkit kritiseret dán dasgo oahppit galgagašedje oážžut gielalaš doarjaga oahppamii skuvlla seinniide biddjon materiálain.

Govva 2. Sámi skuvlla almmuhantávvalis sámegejlla vuoittáhállá dárogillii. Govven: Inker-Anni Linkola.

Báljes seinniid sáhtta dulcot nu ahte boares oahppoplánat, geavadat ja ideologijjat váikkuhit ain dálá oahpahussii. Ovdamearkka dihtii deattuhuvvui oahpaheaddjeskuvlejumis ovdal dálá vuodđoskuvlla, ahte oahpahusas fuomášumi ii ožžon giddet áššiide maid eai doallan dehálažžan (Paksuniemi 2009: 111). Dán jurdaga vuodul luohkkálanjaid seainnit eai galgga muosehuhttit ohppiid. Vaikke Merja Paksuniemi dutkamuš lea suomelaš álbmotskuvlla oahpaheaddjeseimináras 1920–1940-loguin, de sáhtta dan heivehit Norgga kontekstii dan dihtii

go herbert-zillerlaš árbevierru oidnui seamma áigge maid eará Davviriikkain. Herbert-zillerlašvuohta deattuhii dan ahte oahpaheadji galgá stivret oahpahusa, ja luohkkálanjat galget leat čavgadit ja čorgadit organiserejuvvon (Paksuniemi 2009: 84, 149–150). Báljies seinniid ideologiija soaitá báhcán váikkuhit jurddaškeahhtá dálá skuvllaid geavadiidda. Lea dábálaš ahte ovddit reformmat váikkuhit guhká, ja oahpaheadjit čuvvot daid ovddit linnjáid. Danin skuvlla rievdan lea njoazes proseassa.

Almmuhantávvaliid áiccadettiin sáhtii fuomášit, ahte diedihangiella lea dábálaččat dárogiella (govva 2). Sámeigiella ii leat ovttaeardásaš almmuhangiella almmuhantávvaliin (Observašuvnnat sámi vuodđoskuvllain jagiin 2001 ja 2007; Observašuvnnat joatkkaskuvllas jagiin 2009–2011). Sámeskuvlla gielladuovdagiid hálddaša dárogiella. Sámeigiella oázžu saji njálmmálaš giellan, muhto čálalaš giellan sámeigiella lea unnitloguposišuvnnas (Observašuvnnat ja jearahallanskovit joatkkaskuvllas jagiin 2009–2011). Jearahallamiin bođii ovdan ahte:

[...] oahpaheddjiin ii alddiineaset leat doarvái fápmu váikkuhit diedáhusgillii, go dat (diedáhusat) dahkkojit dávjá hálldahusain dárogillii. Seamma diedáhusat hengejuvvojit maiddá almmuhantávvaliidda skuvllas. (Jearahallan mánáidskuvllas, oahpaheadji 3, čakča 2007.)

Sámeigiela oinnolašvuođa sihkarastin lea hástalus skuvlla bargiide dasgo sii galget fuolahit guovttegielat diediheami. Olggobeale bohtán materiálat leat dárogillii:

Ná, mis gal sámeigiella lea hui dehálaš. Muhto šaddá hui ollu dan ovttaskas olbmo duohkái čállágo son sámegillii vai dárogillii. Jus don fertet čállit dieduid sámegillii, don fertet goappašiid gillii čállit ja dan dihtii lea buohkaide álkit čállit dušše dárogillii [...] Muhto dat leat eanaš dakkárat mat bohtet – dat leat dárogillii. Das ii leat nu, ii leat válljenvejolašvuohta obanassiige goappá gillii. (Bargijearahallan joatkkaskuvllas 11.11.2010.)

Dárogiela sajadaga deattuheami duogázin lea nationalisttalaš giellaideologiija árbi, mii guoddá sámeigiela njálmmálaš giela posišuvdnii (vrd. Brown 2012). Sámeigiela oinnolašvuođas ii leat informatiiva, muhto baicce symbolalaš doaimma. Sámeigiela systemáhtalaš geavaheapmi vásihuvvo liigebargun dahje noadđin oahppi- ja bargijearahallamiid vuodul (Bargijearahallamat joatkkaskuvllas jagiin 2010, 2013; Oahppijearahallamat joatkkaskuvllas jagis 2011).

Gielladuovdagiid dutkamušain leat gávnnan ahte teavsttaid giellaválljema stivrejit erenoamážit gielalaš identitehta, čállindáidu, čállinhárjáneapmi ja giellaválljemiin olahuvvon ávki (Jaworski & Thurlow 2010; H. Salo 2012). Gielladuovdagiid giellaválljema sáhtta govvidit čuovvovaš diskursaprinsihpaiguin: 1) čále gillii, maid máhtát, 2) čále gillii, masa identifiseret iežat ja 3) čále gillii, maid navdojuvvon lohkkit máhttet (Spolsky & Cooper 1991: 81–84). Vehádatgiela geavaheddjiide dáid prinsihpaid čuovvun sáhtta dahkat ruossalasvuodaid. Giela hálli ii soaitte máhttit čállit iežas eatnigiela dahje lohkkit eai máhte lohkat dan. Dalle giellaválljema stivrejit álkibut gielladuovdagiid mállet maidda lea hárxánan – namalassii ahte majoritehtagiela hálddaša gielladuovdagiid.

Govva 3. Oahppit ráhkadit posteriid sámegealdiimmus. Govven: Inker-Anni Linkola.

Oahppit ráhkadit muhtin veardde ieža plakáhtaid oahppahusas (govva 3). Ohppiid čálalaš giela válljemii váikkuhit oahppodiimmu bargovuogit, geavahuvvon oahppomateriálat ja fága. Sámegielat oahppit válljejit čállit sámegeilli dábálaččat

dalle go dihtet ahte sii galget maŋná ovdanbuktit barggu sisdoalu njálmmálaččat. Maiddái bargobihtáid giella váikkuha ohppiid giellaválljemii. Sámeielat oahpahusas buvttaduvvon teavsttain lea mearkkašupmi sámeielat oinnolašvuhtii.

Joatkkaskuvllas leat eanaš oahppomateriálat dárogillii. Go sámeskuvllain geavahit dárogielat oahppomateriálaid, báhcet sámeielat fágatearpmat ohppiide amasin. Oahppit vásihit ahte sámeigillii čállin gáibida liigenávccaid. Nappo oahppit eai čálligoađe sámeigillii, vaikke hálldašivččege giella bures njálmmálaččat. Eahpesihkarvuotta sámeielat riektáčállimis sáhtá lasihit dárogielat geavaheami girjjálaš bargguin das beroškeahhtá ahte oahppi vásihivččiige muđui eatnigiella, namalassii sámeielat, álkit gulahallangiellan. Oahpaheaddjit mitalit, ahte navdet ohppiid vuoruhit muhtin dáhpáhusain dárogielat: *Oahpaheaddji dulko ohppiid háliidit čállit dárogillii, muhto ii diđoš sivaidd sin giellaválljemii* (Dutkanbeaivegirji Linkola, 20.4.2010). Nuba vehádatgiella dáfus negatiiva giellageavadat nanosmuvvet ja oahppit vásihit dárogielat geavaheami lunddolažžan (vrd. Shohamy 2006).

Máŋggagielat teavsttaid giellaid ortnegiin, hámiin, ivnniin ja bustávasturrodagain lea mearkkašupmi teavstta lohka oktavuodas. Guovttegielat teavstta giellaid gaskasaš ortnet sáhtá váikkuhit ohppiid lohkanstrategiijii. Jearahallon nuorat mitalledje ahte sii lohket bajimuš dahje gurutbeale teavstta vuosttamuzžan. Sii sáhttet válljet lohkat teavstta earágielat veršuvnna dahje osiid das, jus háliidit sihkkarastit sisdoalu ipmirdeami. (Oahppijearahallamat joatkkaskuvllas nr 4 ja 5, 4.5.2011.) Máŋggagielat olbmot geavahit lohka ávkin goappašiid giellaid (Cenoz & Gorter 2006: 74–77). Lohkki vállje njuovžilut giella, dábálaččat eatnigiella, lohkanangiellan (Reh 2004: 6). Sáhtá leat ahte váldogiella vuotit lohkanangiellan danin go lohkki ii leat hárvánan lohkat vehádatgillii. Danin vehádatgiella nana oinnolašvuotta gielladuovdagiin lea dehálaš ohppiid lohkanhárváneapmái.

Visuála giellabiras lea mearkkašahtti erenoamážit eatnigielat mánáide, muhto maiddái sidjiide geain ii leat velá nu nana gielladáidu. Oahppi geavaha 30–40 proseantta oahppanáiggis eará áššiid go dušše guldalit oahpaheaddji (McVay ja earát 2009). Dán ilbmanepmái sáhtá strategalaččat ráhkkanit. Áigeovdilis ja finna posterat dorjot ja stimulerejit oahppi oahppanproseassa ja muittu máŋgga láhkai (Stone & Anthony 1998). Luohkkálanja seinniid govat geasuhit ohppiid: *Oahppi dárku luohká seinniid hárvenaš govaid dávvá ja guhká* (Videomateriála mánáidskuvllas, čakča 2001).

Gielladuovdagiid diđošteapmi rahpá máŋgalávan pedagogaš vejolašvuodaid giellaoahpahusas. Gielladuovdagiin sáhtá viežžat ovdamearkkaid, go gieđahallá guovttegielatvuoda dahje giellaid stáhtusa. Seammás go gielladuovda-

giid giella doaibmá čállingiela mállen, de dat čájeha gielalaš girjáivuođa. Gielladuovdagiid giella lea earálágan go oahppogirjjiid ja guhkes teavsttaid giella. Nuba gielladuovdagiin lea vejolaš oahppat gielalaš girjáivuođa ja čállingiela geavahanvejolašvuodaid. Gielladuovdagiid sáhtta maiddái geavahit oahppomateriálan sáme giela lohkan- ja čállinoahpahallamis. (Vrd. Cenoz & Gorter 2008; Coelho 2012: 202–227; K. R. Helander 2011.)

Dutkamušain leat gávnnahtan ahte dat mo luohkkálatnja lea olggosoidnit váikkuha ohppiid moksii (Graetz 2006; Hubenthal & O'Brien 2009). Posterat sáhttet doarjut oahpahusa visuálalaččat (Herr ja earát 2004). Mánngat reformmapedagogihkat fáallet buriid ovdamearkkaid mo geavahit seinniid oahpahusas buorrin (omd. Montessori, Steiner, Freinet). Juoba klásaide, gáhttui ja láhttaid sáhtta bidjat oidnosii ohppiid bargguid (Ruggieri 1998: 4).

Oahppanbirrasa estehtalašvuotta, visuálavuotta ja giela doabalastin dahje konseptualiseren (eng. *conceptualization*) váikkuhit ohppiid skuvlamoksii ja oahppamii.

Seinniin leat ohppiid joavkobarggut engelasgiela fágas ja govat čavčča mátkkis meahccái. Govat eai leat hengejuvvon systemáhtalaččat ja čorgadit, muhto dat leat vehá gaikánan dahje hejot giddejuvvon. Meahcctuvra lea čadahuvvon čakčat. Dálá diliide luohkás eai leat čujuheamit seinniin. Govain dahje posteriin eai leat bajilčállagat. (Videomateriála nuoraidskuvllas, čakča 2001.)

Jus oahpaheddjiin ii leat doarvái diehtu giellasosiologalaš dili birra, de sii eai soaitte váldit vuhtii ahte sáme giella dárbbasa eanet oinnolašvuođa. Skuvlalanjat galggašedje doarjut sáme giela dasgo servodat muđui addá unnán doarjaga gillii (gč. Øzerk & Juuso 1999).

5. Sáme giela sajádat gielladuovdagiin

Muhtin dilit skuvllain ja birastahtti servodagas nannejit sáme giela oinnolašvuođa go fas eará dilit hehttejit dan nugo čuovvovaš tabealla čájeha.

Sáme giela oinnolašvuoda ovddida	Sáme giela oinnolašvuoda hehte
<ul style="list-style-type: none"> • Positiiva doaladumit sámegillii • Sáme giella beaivválaš gulahallama giellan • Sáme giela symbolalaš árvu • Sáme giela lohkan- ja čállindáidu • Sáme gielat oahpahus • Báikkálaš guovttagielat geavadat mat vuodđuduvvojit giellaláhkii 	<ul style="list-style-type: none"> • Gielladuovdagiid plánema váilun ja dan mearkkašumi váilevaš áddejupmi • Buohkaid dárogie la dáidu • Sáme giela váilevaš čállinhárjaneapmi ja málliid váilun • Sáme gielat oahppomateriála váilun • Riikkadási organisašuvnnaid dárogie la geavaheapmi

Tabealla. Sáme giela sajádat skuvlla gielladuovdagiin (gč. Linkola 2014a: 207).

Vuodđun sámegiela oinnolašvuoda ovddideapmái skuvllas leat positiiva giellaguottut. Sáme giela árvu sápmelašvuoda oassin lasiha giela oinnolašvuoda gielladuovdagiin: sámegiela geavaheamiin háliidit buktit ovdan skuvlla dahje ohppiid ja bargiid sámi identitehta. Muđui sámegiela oinnolašvuoda gielladuovdagiin nannejit sámegiela geavaheapmi njálmmálaš gulahallangiellan ja ohppiid ja skuvlla bargiid sámegiela čállin- ja lohkan dáidu. Iešguđege fágaid sámegielat oahpahus lasiha sámegiela oinnolašvuoda, jus oahppodimmuin buvttaduvvojit sámegielat materiálat gielladuovdagiidda. Sáme giela sajádat birastahtti servodagas váikkuha maiddá giela oinnolašvuhtii skuvllas. Giellaláhka bidjá gáibádusaid almmolaš ásausaide ja daid diehtjuohkimii. Dás lea čuovvumuš skuvlla gielladuovdagiidda go olggobealde bohtán dieđut heñgejuvvojit oidnosii. Dál dieđut leat dávjá dušše ovttá gillii, dárogillii, muhto giellalága vuodul dieđut galggašedje leat maiddá sámegillii.

Sámegiela oinnolašvuoda hehte dat, ahte sámegiela sajádat gielladuovdagiin ii leat čállon skuvlla plánaide. Dalle váilot oktasaš ipmárdus ja geavadat das, movt giela oinnolašvuoda galgá ovddidit. Dutkanjearahallamat čájehit, ahte ovttaskas bargit ja oahppit čovdet ieža giellaválljema oktasaš njuolggadusaid dahje plánaid haga. Go buohkat skuvllas máhttet dárogie la, sámegiella ii leat informašuvnna juohkima dihtii dárbbalaš. Dasto sámegiela geavaheapmi sáhtá leat erenoamáš noadđi dahje liigebargu. Sáme giela oinnolašvuoda hehte maiddá váilevaš sámegiela čállin- ja lohkan dáidu (omd. boarrásut buolvvain) ja čálalaš sámegiela málliid váilvuohhta. Eahpesihkarvuohhta sámegiela riektačállimis sáhtá váikkuhit

giellaválljemii dárogiela buorrin. Dárogielat oahppomateriálaid geavaheapmi lasiha ohppiid dárogiela čállima. Riikkadási organisašuvnnaid diehtjuohkima giellaválljemis lea mearkkašupmi gielladuovdagiidda. Stuorra oassi skuvlii olggo-bealde boahtán plakáhtain ja dieđuin leat dušše dárogillii, mii fas unnida sáme-giela prosentuala oasi gielladuovdagiin.

Pluralisttalaš skuvlapolitihka mielde gielaide gaskkas eai galgga leat hierarkii-jat, ja mánggagielatvuoda ovddideapmi lea oktasaš ulbmil mii boahtá ovdan buot geavadiin (Baker 2011 (1993): 382–387; gč. García 2009; Shohamy 2006). Dalle plánat galget doarjut ja ovddidit mánggagielatvuoda ja erenoamážit nannet veahádatgiela posišuvnna skuvllas. Veahádatgiela oinnolašvuohta galgá leat čálon skuvlla ulbmiliidda. Gielladuovdagiid giellaválljen ii sáhte báhcit ovttaskas aktevrraid nugo ovttaskas ohppiid dahje bargiid ovddasvástádussan. Áddejupmi sáme-gielat oahpahusa mánggagielatvuodas rievddadallá. Sáme-giela duodalaš konteavstta vuhtiiváldin lea hástalus oahppoplána dásis dasgo dat lea riikka málle heivehus.

6. Sáme-giela pluralisttalaš giellapolitihka nannen

Skuvllaid diđolaš giellapolitihkka lea guovddáš oassi sáme-giela dili nannemis. Giellapolitihka váldoduogášoaidnun galgá leat ahte sáme-giella unnitlogugiellan lea seamma árvvus go váldogiella dahje eará gielat skuvllas. Nappo sáme-giella adnojuvvo resursan buot ohppiide, ja sáme-giela geavaheapmi almmolaš arenain vásihuvvo positiivvalažžan. Jus skuvllain lea nana unnitlogugiela politihkka, de ovdamearkka dihtii jodiheaddji doarju oahpaheddjiid gielalaš rávvenbarggus (Hobson 2004: 54). Vai nanne sáme-giela sajádaga, de gielladuovdagiid mearkkašumi ja anu galgá čállit pedagogalaš plánaide ja oahpahusa mearrádusaide. Dás čuvošii gielladuovdagiid dihtomielalaš plánen ja vuhtii váldin. Dasa gullá maid dat mo bargit ollašuttet ja geavahit gielladuovdagiid oahpaheami oassin.

Oahppoásahusa hálldahuslaš huksehusaid rievdadeapmi ii leat doarvái, muhto odđa bargovugiid ja jurddašeami galgá duohtandahkat ja sirdit árgabeaivvi doaimmaide. Sáme-giela nannen ii sáhte leat ovttaskas sámeoahpaheaddji ovddasvástádus, muhto dat galgá leat olles skuvlla searvedoaibma. Pluralisttalaš giella-ideologiiija mielde oktage giella ii sáhte leat vuolit árvvus go nubbi, mii dárkkuha dárbbu nannet unnitlogugiela sajádaga skuvllain.

Giela oidnon gielladuovdagiin laktása giela stáhtusii ja sajáiduvvan giellageavadiidda seammás go dat hábme áddejumi giela geavahanárvvus (Cenoz & Gorter

2006: 68). Sámegiela oinnolažžan dahkan skuvllas doarju sámegiela geavaheami ja nanne giela árvvu. Dakko bokte dat nanne maiddá gielalaš dásseárvvu. Sámegiela viiddis ja dihtomielalaš mánggabealat geavaheapmi gielladuovdagiin čájeha olles skuvlla čanastumi mánggagielatvuoda prinsihppii ja *giella resursan* -doaladupmái.

Go mánggalágan gielalaš resurssat adnojuvvojit árvvus skuvllas, de sámegiela máhttu šaddá háhpohallan vearan buohkaide. Sámegiela gullon ja oinnolažžan dahkan movttiidahtta ohppiid iešguđetlágan giellamáhtuin oahpahallagoahtit ja geavahišgoahtit sámegiela. Sámegiela oidnon skuvlla gielladuovdagiin doarju ohppiid etnolingvisttalaš identitehta ja lea oassi guovttegielat oahpahusa ollašuvvamis (vrd. maiddá Baker 2011 (1993): 222–227). Sámemánáid gielalaš dásseárvvu ollašuvvan gáibida čoavdit gielalaš geavadiid dan guvlui, ahte sámegiela dásseárvosaš giellapolitihkka sáhtta ollašuvvat geavatlaččat. Lea sáhka giel-laideologiija rievdamis pluralisttalaš oaidnun, mas čuovvu sámegiela nannema giellapolitihkalaš resursahálddašepmi.

Gáldut

Dutkanmateriála

Bargjearahallamat joatkkaskuvllas, 11.11.2010 ja 13.3.2013.

Oahppijearahallamat joatkkaskuvllas, nr 1, 20.1.2011; nr 4, 4.5.2011; nr 5, 4.5.2011.

Jearahallan mánáidskuvllas, oahpaheaddji 3, čakča 2007.

Jearahallanskovit joatkkaskuvllas.

Dutkanbeaivegirji. Keskitalo, Pigga. Čakča 2001.

Dutkanbeaivegirji. Linkola, Inker-Anni. 20.4.2010.

Digitála govat sámi skuvlla gielladuovdagiin (N=201).

Videomateriála mánáidskuvllas, čakča 2001.

Videomateriála nuoraidskuvllas, čakča 2001.

Observašuvnnat joatkkaskuvllas jagiin 2009–2011.

Observašuvnnat sámi vuodđoskuvllain jagiin 2001 ja 2007.

Girjjálašvuolta

Aikio-Puoskari, Ulla 2001: *Saamen kielen ja saamenkielinen opetus Pohjoismaissa.*

Tutkimus saamelaisten kielellisistä ihmisoikeuksista Pohjoismaiden kouluissa.

Juridica Lapponica 25. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

- Baker, Colin 2011 (1993): *Foundations of bilingual education and bilingualism*. Bilingual education & bilingualism 79. 5th edition. Clevedon: Multilingual Matters.
- Ben-Rafael, Eliezer & Shohamy, Elana & Amara, Muhammad Hasan & Trumper-Hecht, Nira (2006): Linguistic landscape as symbolic construction of the public space: The case of Israel. – *International Journal of Multilingualism* 3 (1): 7–30.
- Berry, Susan & de Ramírex, Brill 2015: *Women ethnographers and native women storytellers*. Lanham: Lexington Books.
- Brown, Kara D. 2012: The linguistic landscape of educational spaces: Language revitalization and schools in Southeastern Estonia. – Durk Gorter & Heiko F. Marten & Luk Van Mensel (doimm.), *Minority languages in the linguistic landscape*. Palgrave Studies in Minority Languages and Communities. Hampshire: Palgrave Macmillan. 281–298.
- Brown, Leslie & Strega, Susan 2005: Introduction. – Leslie Brown & Susan Strega (doimm.), *Research as resistance*. Toronto: Canadian Scholars Press. 1–17.
- Bull, Tove 2002: Kunnskapspolitikk, forskningsetikk og det samiske samfunnet. – Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH) (doimm.), *Samisk forskning og forskningsetikk*. Publikasjon nr. 2. Oslo: De nasjonale forskningsetiske komiteer. 6–21.
- Cantoni, Gina P. 1997: Keeping minority languages alive. The school's responsibility. – Jon Reyhner (doimm.), *Teaching indigenous languages*. Northern Arizona University. 1–9. <http://jan.ucc.nau.edu/~jar/TIL_Content.html> (30.11.2015).
- Cenoz, Jasone & Gorter, Durk 2006: Linguistic landscape and minority languages. – *International Journal of Multilingualism* 3 (1): 67–80.
- Cenoz, Jasone & Gorter, Durk 2008: The linguistic landscape as an additional source of input in second language acquisition. – *International Review of Applied Linguistics in Language Teaching* 46 (3): 267–287.
- Christie, Michael John 1985: *Aboriginal perspectives on experience and learning: The role of language in Aboriginal education*. Geelong: Deakin University Press.
- Coelho, Elizabeth 2012: *Language and learning in multilingual classrooms: A practical approach*. Toronto: Multilingual Matters.
- Davies, Emyr 1996: Muhtun bealit giellaoahpaheamis. Go geahččá walesalaččaid bealis. – Jon Todal & Martin Pope (doimm.), *Duostta hupmat. Gulahallan-*

- vuohki sámegieloahpahusas*. Guovdageaidnu: Sámi oahpahusráđđi – Samisk utdanningsråd. 11–47.
- Denzin, Norman K. & Lincoln, Yvonna S. & Smith, Linda Tuhiwai (doaimm.) 2008: *Handbook of Critical and Indigenous Methodologies*. Thousand Oaks: Sage.
- Eira, Inger Marie Gaup 2004: *Sámegiella Davviriikkain. Stáhtus- ja domenačielg-gadeapmi. Sami language in Nordic countries. Status and domain clarification. Samisk språk i Norden. Status- og domeneutredning*. Dieđut 4/2004. Guovdageaidnu: Sámi Instituhtta.
- Eskola, Jari & Saarela-Kinnunen, Maria 2007: Tapaus ja tutkimus = tapaustutkimus? – Juhani Aaltola & Raine Valli (doaimm.), *Ikkunoita tutkimusmetodeihin I*. Juva: WS Bookwell. 184–193.
- García, Ofelia 2009: *Bilingual education in 21st century: A global perspective*. Oxford: Blackwell.
- Gordon, Tuula & Lahelma, Elina 2004: Etnografinen katse koulutuspolitiikkaan. – *Kasvatus* 35 (1): 66–78.
- Gorter, Durk 2006: Introduction: The study of linguistic landscape as a new approach to multilingualism. – Durk Gorter (doaimm.), *Linguistic landscape: A new approach to multilingualism*. Clevedon: Multilingual Matters. 1–6.
- Graetz, Ken A. 2006: The psychology of learning environments. – Diana G. Oblinger (doaimm.), *Learning spaces*. Boulde: Educause. 60–74. <<https://net.educause.edu/ir/library/pdf/PUB7102.pdf>> (30.11.2015).
- Guttorm, Hanna Ellen & Keskitalo, Pigga & Bergier, Alexandra (boahtimin): Sharing reflections on the Sámi University College as a language (re)vitalization center. – Justyna Olko & Tomasz Wicherkiewicz (doaimm.), *Integral strategies for language revitalization*. Warsaw: University of Warsaw.
- Helander, Kaisa Rautio 2011: *The effect of official use of indigenous place names in strengthening literacy skills in indigenous languages*. 3rd International Conference on Language, Education and Diversity (LED 2011), 22–25 November 2011. Auckland: The University of Auckland. 1–20.
- Helander, Kaisa Rautio 2015: Sámi báikenamat ja nammahálddašeapmi giellapolitiikka oassin. – Vuokko Hirvonen & Johanna Johansen Ijäs & Marjatta Jomppanen & Kaarina Vuolab-Lohi (doaimm.), *Symposia ávvučála. Nostalgiija, naga ja eará gielalaš ja kultuvrralaš fenomenat*. Dieđut 2/2015. Guovdageaidnu: Sámi allaskuvla. 44–72.

- Helander, Nils Øivind 2012: Norgga beale oahppoplána *doaibmi guovttegielat-
vuohhta* – mo dan meroštallat? – *Sámi dieđalaš áigečála* 2/2012: 57–83. <[http://
site.uit.no/aigecala/sda-2-2012-nils-oivind-helander/](http://site.uit.no/aigecala/sda-2-2012-nils-oivind-helander/)> (1.12.2015).
- Herr, Judy & Larson, Yvonne Libby & Tennyson-Grimm, Dawn 2004: *Teacher
made materials that really teach!* Clifton Park, NY: Thomson Delmar Learning.
- Hirvonen, Vuokko 2003: *Mo sámáidahttit skuvlla? Reforppma 97 evalueren*. Káráš-
johka: ČálliidLágádus.
- Hobson, John 2004: Learning to speak again: Towards the provision of appropri-
ate training for the revitalization of indigenous Australian languages in New
South Wales. – Joan A. Argenter & Roberto McKenna Brown (doaimm.), *En-
dangered languages and linguistic rights. On the margins of nations*. Proceed-
ing of the Eight FEL Conference, Barcelona, Spain, 1–3 October 2004. Bath:
The Foundation for Endangered Languages. 53–57.
- Hoëm, Anton 2007: *Fra noaidiens verden til forskerens: Misjon, kunnskap og mo-
dernisering i Sameland 1715–2007*. Oslo: Novus Forlag.
- Hornberger, Nancy 2003: Afterword: Ecology and ideology in multilingual class-
rooms. – Angela Creese & Peter Martin (doaimm.), *Multilingual Classroom
Ecologies*. Clevedon: Multilingual Matters. 136–142.
- Hubenthal, Michael & O'Brien, Thomas 2009: *Revisiting your classroom's walls:
The pedagogical power of posters*. University of Binghamton. School of Edu-
cation. IRIS Consortium, Education and Outreach Program. <[https://www.
iris.edu/hq/files/programs/education_and_outreach/poster_pilot/Poster_
Guide_v2a.pdf](https://www.iris.edu/hq/files/programs/education_and_outreach/poster_pilot/Poster_Guide_v2a.pdf)> (30.11.2015).
- Jaworski, Adam & Thurlow, Crispin 2010: Introducing semiotic landscape. –
Adam Jaworski & Crispin Thurlow (doaimm.), *Semiotic landscapes: Language,
image, space. Advances in sociolinguistics*. London & New York: Continuum
International Publishing Company. 1–40.
- Keskitalo, Pigga 2010: *Saamelaiskoulun kulttuurisensitiivisyyttä etsimässä kasva-
tusanthropologian keinoin*. Dieđut 1/2010. Guovdageaidnu: Sámi allaskuvla.
- Keskitalo, Pigga & Määttä, Kaarina & Uusiautti, Satu 2014: Saamen kielen ope-
tuksen ja oppimisen haasteita ja ratkaisumalleja. – Pigga Keskitalo & Satu
Uusiautti & Erika Sarivaara & Kaarina Määttä (doaimm.), *Saamelaispedago-
giikan ydinkysymysten äärellä*. Rovaniemi: Lapland University Press. 157–172.
- Landry, Rodrigue & Bourhis, Richard Y. 1997: Linguistic landscape and ethnolin-
guistic vitality: An empirical study. – *Journal of Language and Social Psycho-
logy* 16 (1): 23–49.

- Linkola, Inker-Anni 2014a: *Saamelaisen koulun kielimaisema: Etnografinen tutkimus saamen kielestä toisen asteen oppilaitoksessa*. Dieđut 2/2014. Guovdageaidnu: Sámi allaskuvla.
- Linkola, Inker-Anni 2014b: Monikielinen koulu saamen kielen mahdollisuutena. – Pigga Keskitalo & Satu Uusiautti & Erika Sarivaara & Kaarina Määttä (doaimm.), *Saamelaispedagogiikan ydinkysymysten äärellä*. Rovaniemi: Lapland University Press. 173–187.
- Magga, Ole Henrik 2004: Leatgo Norgga giellalágat ja hálddahusvuogit duohta dorvun sámegillii? – Tuomas Magga & Veli-Pekka Lehtola (doaimm.), *Sámiid rievttit gillii ja historjái. Saamelaisten oikeudet kieleen ja historiaan*. Publications of the Giellagas Institute 3. Oulu: Oulun yliopisto. 28–37.
- Manninen, Jyri & Burman, Anne & Koivunen, Annukka & Kuittinen, Esko & Luukannel, Saara & Passi, Sanna & Särkkä, Hanna 2007: *Oppimista tukevat ympäristöt: Johdatus oppimisympäristöajatteluun*. Helsinki: Opetushallitus.
- McVay, Jennifer C. & Kane, Michael. J. & Kwapil, Thomas R. 2009: Tracking the train of thought from the laboratory into everyday life: An experience-sampling study of mind wandering in controlled and ecological contexts. – *Psychonomic Bulletin & Review* 16 (5): 857–863.
- Metsämuuronen, Jari 2008 (2001): *Laadullisen tutkimuksen perusteet*. 3. uudistettu painos. Helsinki: International Methelp.
- Minde, Henry 2005: Assimilation of the Sami – implementation and consequences. – *Gáldu Čála – Journal of Indigenous Peoples Rights* 3/2005.
- Opplæringslova 1998: LOV-1998-07-17-61: Lov om grunnskolen og den videregående opplæringa. Kunnskapsdepartementet. 17.7.1998 nr. 61. <<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1998-07-17-61>> (3.12.2015).
- Paksuniemi, Merja 2009: *Tornion alakansakoulunopettajaseminaarin opettajakuva lukuvuosina 1921–1945 rajautuen oppilasvalintoihin, oppikirjoihin ja oheistoimintaan*. Acta Universitatis Lapponiensis 161. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Rasmussen, Torkel 2013: «Go ealáska, de lea váttis dápmat»: Davvisámegiela etnolingvisttalaš ceavzinnávccaid guorahallan guovtti gránnjágielddas Deanus ja Ohcejogas 2000-logu álggus. Romsa: UiT Norgga árkatalaš universitehta.
- Rasmussen, Torkel 2015: The Finnish school system – a taboo issue in Sámi language revitalization. – *AGON* 1–2. <<http://agon.fi/article/the-finnish-school-system-a-taboo-issue-in-sami-language-revitalization/>> (17.4.2015).

- Ravna, Ellen 2000: *Iskkadeapmi sámegiela geavaheami birra*. Deatnu: Sámi giellaráddi.
- Reh, Mechthild 2004: Multilingual writing: A reader-oriented typology – with examples from Lira Municipality (Uganda). – *International Journal of the Sociology of Language* 170: 1–41.
- Ruggieri, Katherine 1998: *How to organize your classroom*. Torrance: Fearon Teacher Aids.
- Ruiz, Richard 1984: Orientations in language planning. – *Journal of the National Association for Bilingual Education* 8 (2): 15–34.
- Salo, Hanni 2012: Using linguistic landscape to examine the visibility of Sámi languages in the North Calotte. – Durk Gorter & Heiko F. Marten & Luk Van Mensel (doimm.), *Minority languages in the linguistic landscape*. Palgrave Studies in Minority Languages and Communities. Hampshire: Palgrave Macmillan. 243–259.
- Salo, Ulla-Maija 1999: *Ylös tiedon ja taidon ylämäkeä. Tutkielma koulun maailmoista ja järjestyksistä*. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Seligman, Martin E. P. & Csikszentmihalyi, Mihaly 2000: Positive Psychology: An Introduction. – *American Psychologist* 55 (1): 5–14.
- Shohamy, Elana 2006: *Language policy: Hidden agendas and new approaches*. London & New York: Routledge.
- Skeggs, Beverley 1997: *Formations of class and gender. Becoming respectable*. London: Sage.
- Skutnabb-Kangas, Tove 2009: Multilingual education for global justice: Issues, approaches, opportunities. – Tove Skutnabb-Kangas & Robert Phillipson & Ajit K. Mohanty & Minati Panda (doimm.), *Social justice through multilingual education*. Bristol: Multilingual Matters. 36–62.
- Skutnabb-Kangas, Tove & Dunbar, Robert 2010: Indigenous children's education as linguistic genocide and a crime against humanity? A global view. – *Gáldu Čála – Journal of Indigenous Peoples Rights* 1/2010.
- Solstad, Karl Jan (doimm.) 2012: *Sámi giellaiskkadeapmi*. NF-rapport nr. 9. Bodø: Nordlands Forskning.
- Spindler, George & Hammond, Lorie 2000: The use of anthropological methods in education research: Two perspectives. – *Harvard Education Review* 70 (1): 39–48.
- Spolsky, Bernard & Cooper, Robert L. 1991: *The languages of Jerusalem?* Oxford: Clarendon Press.

- Stake, Robert E. 2005 (1994): Qualitative case studies. – Norman K. Denzin & Yvonna S. Lincoln (doaimm.), *The Sage handbook of qualitative research*. Third edition. Thousand Oaks: Sage Publications. 443–466.
- Stone, Nancy J. & Anthony, J. 1998: Task type, posters and workspace color on mood, satisfaction and performance. – *Journal of Environmental Psychology* 18 (2): 175–185.
- Strong, Pauline Turner 2005: Recent ethnographic research on North American Indigenous Peoples. – *Annual Review of Anthropology* 34: 253–268.
- Toulouse, Pamela Rose 2013: *Beyond shadows: First Nations, Métis and Inuit Student Success*. Ottawa: Canadian Teachers' Federation.
- UNESCO 2002: *Unescodoc. Activity 5: Integrating Indigenous Knowledge into the Curriculum. Teaching and learning for a sustainable future: Indigenous knowledge and sustainability*. Paris: UNESCO. <http://www.unesco.org/education/tlsf/mods/theme_c/mod11.html> (23.3.2015).
- UNESCO 2003: *Unescodoc. Language vitality and endangerment*. Paris: UNESCO. <<http://www.unesco.org/culture/ich/doc/src/00120-EN.pdf>> (23.3.2015).
- Wei, Li & García, Ofelia 2013: *Translanguaging: Language, bilingualism and education*. Basingstoke: Palgrave Pilot.
- Wulf, Christoph & Zirfas, Jörg 2013: *Handbuch Pädagogische Anthropologie*. Verlag: Vs Verlag für Sozialwissenschaften.
- Yin, Robert K. 1983: *Case research. Design and methods*. Applied Social Research Methods series 5. London: Sage.
- Yosso, Tara J. 2005: Whose culture has capital? A critical race theory discussion of community cultural wealth. – *Race, Ethnicity and Education* 8 (1): 69–91.
- Øzerk, Kamil & Juuso, Randi 1999: *Pedagogalaš jurddagirji guovttegielalaš mánáidgárddiide*. Guovdageaidnu: Sámi oahpahusráđdi.

Sámi language visibility in Sámi schools

This article focuses on the visibility of the Sámi language in today's schools. The article presents ethnographic research carried out in Sámi primary and lower secondary schools and in a Sámi upper secondary school located in the Sámi language administrative region in Norway. Based on research findings it is necessary to prioritize Sámi language visibility in the schools. Sámi language visibility is hindered by the fact that Sámi language status is not addressed in the school plans. The current language ideology in the educational institutions hinders Sámi language equality. Sámi language visibility in the linguistic landscape of the education system will promote a pluralistic language ideology and strengthen minority language policy. The Sámi language could benefit from a more pluralistic language ideology and a supportive minority language policy.

Keywords: linguistic landscape, language ideology, language policy, Sámi schools

INKER-ANNI LINKOLA

Sámi Archives

inker-anni.linkola@narc.fi

PIGGA KESKITALO

Sámi University of Applied Sciences

University of Lapland

pigga.keskitalo@samiskhs.no

Davvisámegiela čálamáhtu konteaksta

HANNA OUTAKOSKI

Ubmii universitehta

Artihkkala dutkančuolbman lea čielggadit ja čalmmustahttit makkár sámegiela čálamáhtolaš konteavsttat ja daidda konteavsttaide gullelaš áigevuodilis hástalusat davimus Sámis leat giela hálliid ja čáliid vástádusaid mielde, ja mo dakkár hástalusaid sáhtta sajáidahttit ja dulko Hornbergera guovttegiela čálamáhtu jottkolašvuoda skálad vehkiin. Dát dáhpáhusdutkanuš čuoččuha ahte dievaslaš sámegiela čálamáhtu juksamis leat dálá Sámis mánggat hástalusat. Dán artihkkalis árvaluvvoge ahte guovttegiela balanserejuvvon dahje dássedettolaš čálamáhtu lea dávjá skuvllaid virggálaš mihttomearri ja ovttaskas olbmuid sávaldat Sámis, muhto gielalaš ideologiijat servodatdásis, gielladoaladumit ovttaskas olbmuid dásis ja duohtamáilmmis čađahuvvon doaimmat dahje daid váilun váikkuhit mánggi negatiivvalaččat dasa man guvlui guovttegiela čálamáhtu jottkolašvuoda skálat hállanit. Dutkamuša bohtosat čujuhit ahte sámegiella ii báljo oidno iige gullo eanaš sámehoppiid dábalamos čálamáhtolaš konteavsttain astoáiggis iige skuvllasge.

Fáddásáni: čálamáhtu, guovttegiela čálamáhtu jottkolašvuoda skálat, jerranskovveguorahallan, sosiolingvistihkka, davvisámegiella

1. Álggahus

Dán artihkkalis mun guorahalan sámegiela čálamáhtu (eang. *literacy*) dili, eavtuid ja hástalusaid 9- ja 12-jahkásaš sámegiellohppiid gaskkas davvisámegiela guovlluin Suoma, Norgga ja Ruota Sámis. Vuodđudan iehčan analysa dasa mo 65 oahppi ja 63 vanhema leat dan dili meroštallan jerranskovveguorahallamis. Dákkár dutkamuš lea dehálaš dasgo dan vuolggasadjin leat hálliid ja giellageavaheddjiid vásáhusat ja oainnut, mat lágídit vuodu giellaválljemiidda ja giellageavahussii ovttaskas olbmuid gaskkas. Dán dási govvádus sáhtta dasto čilget almmolaš giellageavaheami sierranas gielladomeanain seammás go dat addá vejolašvuoda váikkuhit giellageavahanmálliide báikkálaččat. Dát dutkamuš lea dehálaš maiddái danin go bearraša siskkáldas giellaválljemat čálamáhtolaš konteavsttain leat unnán dutkojuvvon Sámis, vaikko dakkár válljemiin lea čájehuvvon leat dehálaš rolla veahádatgielaid birgejumis mánggagiela konteavsttain eará guovlluin máilmmis (omd. King & Logan-Terry 2008).

Dát dutkamuš lea dili govvideaddji ja áiggi dáfus ráddjejuvvon dáhpahtusdutamuš (eang. *cross-sectional case study*), ja dát artihkal gullá giellasosiologalaš árbevieru vuollái. Mun guorahalan 128 jearranskovi vástádusaid mat leat oassi stuorit guovttegielat čálamáhtu guorahalli prošeavttas¹ *Čálamáhttu Sámis – Literacy in Sápmi* mii jođihuvvo Ubmi universitehtas, gielladutkanossodagas (*Institutionen för Språkstudier*). Jearranskoviid lassin lean maiddá geavahan golmma giellaoahpaheaddji jearahallamiid sekundára materiálan. Dutkanmateriálaid lean čohkken davimus Sámis prošeavtta álgoáigodagas čakčat 2012 ja dálvit 2013.

Mun geavahan Nancy Hornbergera (1989; 2008) teorehtalaš málle *Continua of Biliteracy* go dulkon jearranskoviid vástádusaid. Gohčodan dán teoriija sáme-gillii namain *guovttegielat čálamáhtu jotkkolašvuoda skálat*. Hornbergera skálat guorahallet gielladili guovttegielat čálamáhtu konteavstta, ovdáneami, sisdoalu ja gaskaoami (eang. *medium*) dáfus. Guovttegielat čálamáhtu jotkkolašvuoda skálaid vehkiin lea vejolaš ipmirdit gielladili, masa váikkuhit fáktorat mánnga sierra dásis, ja man lea muđuid váttis čilget ja govvidit. Dát skálat leat erenoamážit mávssolaš vuohki dutkat ovttaskas olbmuid gielladili almmolaš perspektiivvas nu ahte mii sáhttit buorebut ipmirdit ja dulkot báikkálaš hástalusaid. Vuodđojurddan dahje navdámuššan lea, ahte guovttegielat mánát ja nuorat jukset guovttegielat čálamáhtu buoremusat dalle go guktot sin gielat ožžot olu saji beaivválaš čálamáhtolaš doaimmain (Hornberger 1989: 289).

Hornbergera málle geavahuvvo dájvá oktavuodain main dutkit háliidit veardidit oktavuodaid govvti dahje eanet gielaid gaskkas (ee. Jean-Pierre 2013; Hornberger & Link 2012; Hornberger 2010; de la Piedra 2006; Hornberger 2004; Bloch & Neville 2003; Mercado 2003). Dán artihkkalis mun čájehan ahte málle sáhtta geavahit maiddá unnitlogugiela čálamáhtu konteavsttaid govvideamis vearditkeahttá nu olu eará gielaiguin. Dán artihkkala guokte dutkančuolmma leat:

- (1) Makkár gova ohppiid ja vánhemiid jearranskoveguorahallama vástádusat addet sáme-gielat čálamáhtu konteavsttas Sámis, ja mo dan gova sáhtta sajáidahttit Hornbergera mállii?
- (2) Makkár hástalusaid sáhtta Hornbergera málle mielde vuohttit oppalaš sáme-gielat čálamáhtu juksamis?

1 Stuorit prošeavtta birra gávdnojit lasi diedut Outakoski (2015) nákkosgirjjis man vuodđun lea ee. dán artihkkala árat veršuvdna.

Artihkal lea ordnejuvvon čuovvovaš vuogi mielde. Álggahusa maŋŋá čuovvu oassi mii sajáiduhttá dán artihkkala viiddis sosiolingvisttalaš teorehtalaš rámma sisa. Dasto čilgen ja govvidan dárkilabbot Hornbergera málle mainna unnitlogugiela ohppiid mánggabealat ja mánggagielat čálamáhtolaš konteavsttaid lea vejolaš sihke guorahallat ja maiddáid áddet. Teorehtalaš láidehusa maŋŋá čilgen dutkanmateriála, ja empiriija oasis guorahalan 128 jearranskovi vástádusaid ja dulkon daid Hornbergera málle mielde. Loahpas mun geasán čoahkkái dán dutkamuša bohtosiid ja árvalusaid.

2. Teorehtalaš rámmat

Árbevirolaš sosiolingvisttalaš oainnu mielde giela lea vejolaš dutkat ovttadahkan mii geavahuvvo dihto hálliidjoavkku gaskkas (Fishman 1972). Árbevirolaš oaidnu navdá maiddáid ahte giella geavahuvvo dihto domeanain dahje giellašiljuin, ja danin rievdadusat giellašiljuin sáhttet mielddisbuktit rievdadusaid giellageavahanvugiin (Fishman 1991: 44–45). Dákkár nuppástusat dávstit dávjá demográfalaš, sosiálalaš ja kultuvrralaš dili ja oktavuodaid oppalaš riev dama (Fishman 1991: 57–65). Sáme konteavsttas dahkkon ovddit sosiolingvisttalaš dutkamušat (omd. E. Helander 1984; Aikio 1988; Svonni 1993; Rasmussen 2013; Skum 2013) leat čájehan ahte lea dehálaš dutkat, mo báikkálaš giellašiljuid rievdadusat speadjalastet rievdadusaid stuorservodagas ja mo fas stuorra servodatlaš rievdadusat čuhcet indiviiddaide. Árbevirolaš sosiolingvistihkka guorahalláge dávjá sierra fáktoriid mat sáhttet váikkuhit giellašiljuid doaimmami. Sáme giela dáfus leat dakkár fáktorat bures govviduvvon omd. Hyltenstam ja Stroud (1991: 112) girjiis.

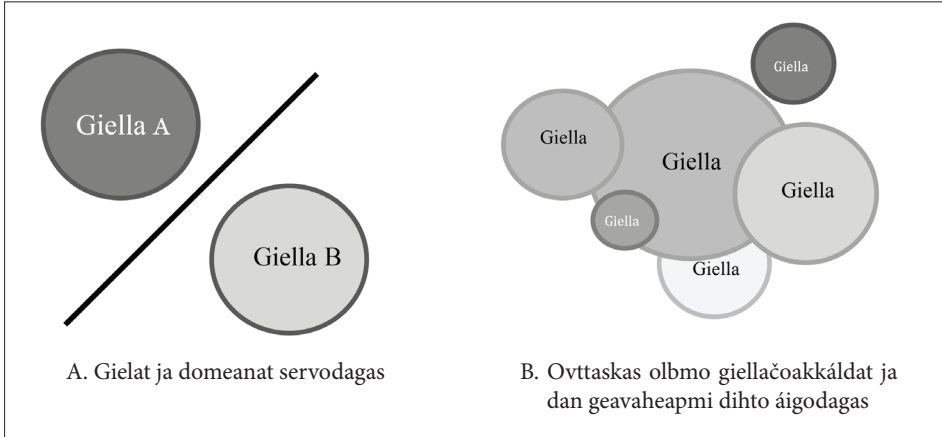
Árbevirolaš oaidnu lea goittotge kritiserejuvvon (omd. Martin-Jones 1989) dasgo vuolggasadjin das lea dávjá vuordámuš man mielde giellaservodagat leat ovttagiellagat, dahje main sierra gielat leat čielgasit ráddjejuvvon nu ahte okta giella geavahuvvo dihto giellašiljuin ja nubbi fas eará sajiin. Fishman (1972) gohčoda dákkár dili *stádis diglossiijan* (eang. *stable diglossia*). Nubbin váttisvuohtan lea ahte dákkár oaidnu sáhtta johtilit šaddat gielalaš ideologiijan olles servodagas, man mielde giela dálá dilli álo buohtastahattojuvvo ideála diliin. Ideála dilli lea dahje lea leamaš giellageavaheddjiid mielain duohtadilli mas ovttagiellat gielamáhttu dávjá lea norbman giela(id) oččodeamis, oahpahusas ja servodatdási plánemis. Sáme konteavsttas leaba omd. N. Ø. Helander (2012) ja Keskitalo (2010)

suokkardallan dakkár ovttagielat váldokultuvrii čadnon vuolggasaji hástalusaid ja čuovvumušaid go leat plánemin ja čađaheamen mánggagielat oahpahusa, mas unnitlogugiella oažžu unnit saji go váldogiella, ja mas unnitlogu kultuvra ii leat oahpahusa vuodđun.

Unnitloguálbmogiid oktavuodas lea hui dávjá jearaldat gealdagiin sierra joavkkuid gaskkas ja maiddái váldeoktavuodain main unnitlohku lea dávjá heajut váldeposišuvnnas go eanetlohku. Dát lea oktan sivvan dasa ahte Martin-Jones (1989) lea árvalan guovttegielatvuodadutkamuša dárbbasit vehádatgielaid oktavuodas vel ođđa oaidninčiega ja ođđa jienaid. Martin-Jones geavaha Lafont (1982) tearpma *periferiija sosiolingvistihkka* go son čállá ođđalágan sosiolingvistihka birra. Dan oainnu ovddasteaddjit oidnet iežaset dutkamuša oktan vuohkin oassálastit rahčamušaide gielalaš unnitloguid vuoigatvuodaid beales. Dát lea Martin-Jones mielas hui dehálaš dasgo unnitlogugiela hállit sáhttet muđuid váikkuhit eanetlogugiela nannemii dahje unnitlogugiela soardimii nu ahte sii eai ieža leat didolaččat das (Martin-Jones 1989: 119–120). Ođđalágan periferiija sosiolingvistihka ulbmilin leage dalle buktit ovdan ruossalasuodaid mat dagahit gielaid gaskasaš konflikttaid ja gealdagiid. Periferiija sosiolingvistihkka buktá dutkiide veahkkin dehálaš oaidninčiega, man ulbmilin lea almmustahttit ja dahkat oinnolažžan giellaideologijaid ja váldeoktavuodaid, mat stivrejit sihke ovttaskas olbmo ja servodaga giellageavaheami.

1980-logu loahpa maŋná lea sosiolingvistihkka rievdan vel viidásabbot, ja go Blommaert ja Backus (2013: 15) čálliba dálá mánggagielatvuoda birra, de soai oaivvildeaba olbmuid gielalaš attáldagaid čoakkáldaga dahje repertoára (eang. *repertoire*) mas lea juohke hálli dáfus áidnalunddot sisdoallu. Repertoárat leat oktagaslaš resurssat maid olbmuid eallin lea hábmen ja mat čuvvot dábálaš eallinagi rievdadusaid ja áigodagaid. Min gielalaš resurssaid čoakkáldaga hábme maiddái muhtin muddui dat makkár giellaválljemiid earát min lahkosis leat vásihan ja makkár gielaid olmmoš de gullá olmuin iežas lahkosis. Dat mearkkaša ahte min gielalaš resurssat nuppástuvvet oppa áigge. Dát oaidnu vuolgá dakkár duohtavuoda govvideamis mii lea vuhttomis mánggagielat servodagain, main ovttaskas olbmuid giellačoakkáldagat leat olu mohkkát vuogádagat go maid olbmot leat hárvánan jurddašit. Blommaert ja Backus oaidnu lea dehálaš ja áigegeovdilis vuohki čilget gielladili mii dál vuhtto mánggagielat servodagain birra máilmmi ja maiddái Sámis (gč. Rasmussen 2013: 34). Oaidnu, man Blommaert ja Backus

ovddasteaba, sierrana Martin-Jones oainnus das ahte dutkamusa vuodđun lea passiiva vuolggasadji mii ii nagot dahje hálitge váikkuhit dutkojuvvon dillái.

Govus 1. Sosiolingvistihka guokte vuogi oaidnit gielaid servodagas gielladomeanaid dahje ovttaskas olbmo giellačoakkáldaga bokte.

Artihkalčálli iežas ráhkadan govus 1 čájeha makkár jurddadási erohus árbevirolaš (A) ja ođđasut sosiolingvisttalaš oainnuid (B) gaskkas lea. Árbevirolaš oaidnu (A) deattuha gielladomeanaid mearkkašumi ja dutká giellaservodaga giellageavaheami dihto oktavuodain. Ođđasut teorijat (B) vulget fas ovttaskas olbmo oaidninčiegas ja háliidit čielggadit makkár vugiid mielde indiviida geavaha iežas giellačoakkáldaga ságastallamis ja gulahallamis earáiguin ja makkár gielladomeanat dalle ihtet oidnosii. Periferiija sosiolingvistihkka buktá fas dáid oainnuid lassin mielddis váldeoktavuodaid dimenšuvnna ja kritihka.

Dán golmma perspektiivvas diđolaš ávkkástallan, daid buohtastahttin ja kritihkalaš veardádallan sáhtášii addit unnitlogu- ja eamiálbmogiidda dehálaš reaiduid iežaset jiena ja perspektiivvaid ovdanbuktimis báikkálaš dásis gitta riikkaidgaskasaš dássái. Lea dehálaš muitit ahte giellašiljut ja daid váilun sáhttet váikkuhit ovttaskas olbmo giellačoakkáldaga geavaheapmái seammás go indiviidda giellageavaheapmi sierra giellašiljuin sáhttá leat olu girját go maid domeanaid dutkan sáhttá čájehit. Indiviiddaid hárváneapmi geavahit dihto giela vassis oktavuodain speadjalasto maiddái giellašiljuid dássái, nu ahte lea vejolaš oaidnit makkár giellageavahanmálet olbmuin leat. Vehádagaid perspektiivvaid ja jienaid

ovdanbuktin dáin sierra dásiin lea juoga man maiddá Hornberger ja McCarty (2012) atniba dehálažžan mánggagielatvuoda ja giellageavaheami dutkamis.

2.1 Čálamáhttu

Go guorahallat guovttegielat olbmuid giellageavaheami, de okta dehálaš oassi olbmo gielalaš resurssain lea *čálamáhttu*. Dán sámegiel tearpma lean viežžan Nils Ø. Helandera (2012: 66) artihkkalis, mas son guorahallá guovttegielat oahpahusa sisdoalu, ulbmiliid ja plánema oahppoplánaid perspektiivvas. Čálamáhttui gullá sihke lohkan (čálalaš giela áddejupmi ja vuostáiváldin) ja čállin (čálalaš buvttadeapmi). Čálamáhttu lea erenoamážit dehálaš dalle go hállat olmmošvuoigatvuodaid birra, dasgo čálamáhttu lea reaidu mainna indiviida sáhttá nannet iežas persovvna, ja dat lea vuohki ovdánit sihke olmmožin ja sosiálalaččat birastahtti servodagas (UNESCO 2005: 136–137). Indiviidda oaidninčiegas čálamáhttu buktá kognitiiva ovdamuniid ja viiddida gielalaš resurssaid vuorkká ja reaidduid masa gullet earret eará sánit, doahpagat, stiillat ja gulahallanvuogit.

Nancy H. Hornberger, gean dutkanbargu ovttahtá ovdalis govviduvvon mánggaid sosiolingvistalaš perspektiivvaid, lei vuosttaš gii lea teorehtalaš lahkonanvuogistis váldán vuhtii sihke guovttegielatvuoda ja čálamáhttu (Hornberger 1989). Hornbergera lahkonanvuogi sáhttá maiddá gohčodit *vuollin bajás*-vuohkin (eang. *bottom-up*), mii váldá vuolggasadjin báikkálaš ekologijaid ja servodagaid ovddasteddjiid oainnuid ja evttohusaid (Hornberger 2006; Hornberger & McCarty 2012).

2.2 Guovttegielat čálamáhttu jotkkolašvuoda skálat

Nancy H. Hornberger buvttii 1980-logu loahpas ovdan teorehtalaš málle mii govvida guovttegielat čálamáhttu jotkkolašvuoda skálaid (Hornberger 1989). Skálaid ulbmilin lea dulkot, ipmirdit ja čohkket áššiid mat gullet guovttegielat čálamáhttui. Dakkár fáttát leat earret eará guovttegielat čálamáhttu geavadat, guovttegielat čálamáhttu očcodeapmi ja guovttegielat ohppiid čálamáhttui gullevaš čállin- ja lohkanháiddut.

Unnit fápmu		Eanet fápmu
<i>Guovttegielat čálamáhtu konteavsttat</i>		
mikro	←————→	mákro
njálmmálaš	←————→	čálalaš
guovttegielat	←————→	ovttagielat
<i>Guovttegielat čálamáhtu ovdáneapmi</i>		
reseptiiva (vuostáiváldi)	←————→	produktiiva (buvttadeaddji)
hállan	←————→	čállin
vuosttašgiella	←————→	vierisgiella
<i>Guovttegielat čálamáhtu sisdoallu</i>		
unnitlohku	←————→	eanetlohku
árgabeaigiella	←————→	girjegiella
kontekstii gullevaš	←————→	mii ii gula kontekstii
<i>Guovttegielat čálamáhtu medium dahje gaskaoapmi</i>		
simultána očcodeapmi	←————→	suksessiiva očcodeapmi
sierralágan struktuvrrat	←————→	sulastahtti struktuvrrat
sierralágan čállinhámit	←————→	sulastahtti čállinhámit

Govus 2. Hornbergera guovttegielat čálamáhtu njeallje váldoskála ja daid oalgeskálat. Sámegeillii heivehuvvon Hornberger ja Skilton-Sylvester (2000: 99) mielde.

Dán teoriiija mielde juohke ovttaskas guovttegielat čálamáhtu ovdamearkka sáhttá heivehit mállii mas konteaksta, ovdáneapmi, sisdoallu ja gulahallama gaskaoapmi ráhkadit njeallje váldoskála dási mat leat oidnosis govvois 2. Buot dásit gullet oktii nu ahte ovdamearkka dihte kontekstii váikkuha čálamáhtolaš sisdoallu. Dát doaibmá maiddá nuppe gežiid. Juohke váldoskála siste leat golbma unnit skála, mat ráhkadit golmmadásat koordináhtaid main lea vejolaš hukset guđahasráhkadusa, mii čalmmustahttá dáid oalgeskálaid oktiigullevašvuoda nugo lea oidnosis govvois 3.

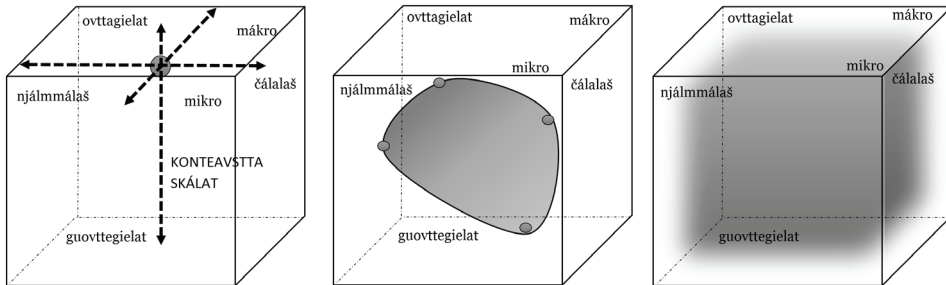
Govvosa 2 buot skálat ovdanbuktet mánggabealat gova guovttegielat indiviid-daid čálamáhtus ovttá dahje eanet gielain ja čájehit leatgo dat dássedeattus, vai leago muhtin oassi gievrrat go earát ja dagaha ahte nubbi giella ovdána ja nubbi fas vehá vehážiid bázahallá. Ovdamearkan dássedeattus válddán mikro – mákro-

konteavsttaid skála mas mikrogeahčín sáhhtá jurddašit buot báikkálaš ja ráddjejuvvon konteavsttaid (omd. ruoktu, bargosadji, rátkingárdi) ja mákrogeahčín fas olles vuogádagaid (skuvla, juridihkka, politihkka) riikka dásis. Juos olbmo čálamáhtolaš konteavsttat sisttisdoallet sihke mikro- ja mákrokonteavsttaid, ja visot daid gaskkas, de lea vejolaš hállat dássedeattus. Eará diliin, main giellageavaheapmi lea ráddjejuvvon vissis konteavsttaide, lea sáhka juogalágan eahpedássedeattus. Seamamá dássedeattu meroštallama sáhhtá geavahit ovdáneami ja sisdoalu skálain. Gulahallama gaskaoami skálain ii dáidde leat vejolaš jurddašit dássedeattu jurseammá láhkái dasgo juste dat skálat gáibidit ahte gulahallamii geavahuvvon gielat buohtastahttojit nuppiideasetguin. Dutkamuš ii leat vel čájehan mo eahpedássedeattu gaskaoami skálain váikkuha gielaid seailumii, inge munge guorahala dán artihkkalis giela oččodeami váttisvuodaid, gielaid struktuvrralaš erohusaid dahje čállinvugiid erohusaid vaikko jáhkánge ahte dáin fáktoriin lea stuorra váikkuhus dasa mo čálamáhttu ovdána guovtti gielas oktanaga.

Oalgeskálaid vuosttaš dahje gurut beale geažit govvošis 2, nugo omd. mikro/njálmmálaš/guovttegielat konteaksta, leat Hornberger ja Skilton-Sylvester (2000: 99) oaivila mielde árbevirolaččat dat main lea unnit fápmu ja mat dan dihte hui dávjá gullet oktii unnitlogugielaid čálamáhtolaš konteavsttain, mat sierra sivaiddihte leat botnjasan eret dássedeattus. Orru leame nu, ahte sámegeielas ferte muddet vuolggasaji vehá, dasgo sámegeiella lea nu mángga oahppis vierisgiellan iige vuosttašgiellan. Dát dilli lea eará láhkái go omd. Davvi-Amerihkás gos spánskka-geiella lea mánggaid guovttegielat čálliid vuosttašgiella. Dutki sáhhtá goittotge muddet juste dákkár osiid ja mearridit man ortnegii oalgeskálaid galgá bordit. Ortnege rievdadeapmi sáhhtá váikkuhit dasa mo mii dulkot váldeoktavuodaid ja fápmoráhkadusaid gielaid gaskkas vaikko das ii leatge nu stuorra mearkkašupmi eará bohtosiid dáfus.

Govus 3 čájeha mo sáhhtá govvidit indiviiddaid dahje giellaservodagaid sajádaga omd. guovttegielat čálamáhtu konteavstta oalgeskálain. Gurut beale guđahasas (A) giela geavahanvejolašvuodát leat ráddjejuvvon moatti kontekstii: dás ovttagielat čálalaš mikrokontekstii. Gaskkamus guđahasas (B) giela geavaheadjit sáhhtet ávkkástallat eanet konteavsttain, mii lea dábálaš dilli mángga aktiivvalaš veahádatservodagas. Manjimuš guđahasas (C) oidno ideála dilli mas giela geavaheadjit besset oalle dássedeattolaččat geavahit gielaset mángga konteavsttas. Olgeš beale guđahasas (C) ii nuppiid sániiguin hállan guđege guvlui, ja dákkár diliin sáhhtá dávjá govvidit eanetlogugiela sajádaga riikkagiellan. Govus 3 čájeha

maidái ahte lea buorre go olmmoš beassá ávkkástallat stuorra osiin konteavstta skálain dasgo dat buktá buoret dássedeattu duohtadili giellaatnui. Čálamáhtu oktavuodas ja Hornbergera málle geavahettiin oaivvildan dássedeattu juste dan man stuorra osiin konteavstta skálas indiviidat ja joavkkut sáhttet ávkkástallat.

A. Gielas hui unnán geavahanvejolašvuodát

B. Soames geavahanvejolašvuodát gávdnojit

C. Buorit gielalaš geavahanvejolašvuodát

Govus 3. Golbma vejolaš dili main guovttegielat čálamáhtu konteavstta oalgeskálát buktet oidnosii gielalaš geavahanvejolašvuodaid. Govva lea heivehuvvon sámegillii Outakoski (2015: 63) mielde.

Dát dutkanmálle diktá dutki giddet erenoamáš fuomášumi čálamáhtu dihto osiide dego ovdamearkka dihte giela geavaheapmái, muhto seammás álo muittuha ahte čálamáhtu dutkamuša ferte guovttegielat oktavuodain lahkoni oppalaš guorahallama vehkiin. Dán artihkkalis guorahalan erenoamážit konteavstta skálaid ohppiid ja sin vánhemiid jearranskovveguorahallama vuodul. Dasgo sisdoallu ja konteavsttat váikkuhit nubbi nubbái, de geahčan maidái vástádusaid main sisdoallu ja konteavsttat namuhuvvojit oktanaga. Geavahan Hornbergera málle vástádusaid suokkardallamis go geahčan man stuorra osiin skálain indiviidat besset iežaset vástádusaid mielde ávkkástallat. Ávkkástallamiin (eang. *draw on*, Hornberger 1989: 289) oaivvildan man stuorra osiid skálain olbmot atnet nugo sii ieža čilgejit vástádusain. Dat mearkkaša ovdamearkka dihte dan ahte juos oahppi lea vástidan ahte son čállá sámegiela dušše skuvllas, de su čálamáhtolaš čállinkonteaksta lea ráddjejuvvon skuvlla čálalaš mikrokontekstii. Dát sulastahtá govvois 3 govviduvvon gurut beali dili (A), mas čálamáhttu lea garrasit ráddjejuvvon ja lea danin guhkkinn eret vejolaš dássedettolaš dilis.

Dán artihkkalis geahčan makkár gova dát málle addá sámegielat čálamáhtu konteavsttain ovdalgo govvi lasihuvvojit eará gielaid čálamáhtolaš konteavsttat. Ferten goittotge miedihit ahte eará gielaid konteavsttat sáhttet ovttá láhkái

doaimbat sámegeielat konteavstta lunddolaš vuostegeahčín, ja ovdalis namuhuvvon oppalaš oaidninčiega prinsihpa mielde mun sávange ahte mus boahpteáiggis lea vejolašvuohta dutkat lagabut maiddái eanetlogugiela čálamáhtolaš konteavstta Sámis. Vuolggasadjin dán dutkamušas lea goittotge navdámuš das ahte buori sámegeielat čálamáhtu juksan lea eaktun dássedettolaš guovttegeielat čálamáhtu juksamii Sámis. Nuppiid sániiguin sáhtášii dadjat, ahte juos ii beasa ávkkástallat viiddis sámegeielat konteavsttain ja sisdoaluin nu ahte ovdána sámegeielas, de ii leat vejolaš juksat dili mas ovdána bures guovtti gielas.

3. Oassálastit ja materiálat

Njeallje vuodđoskuvlla davimus Suomas, guokte vuodđoskuvlla Davvi-Ruotas ja guokte vuodđoskuvlla Finnmárkkus Norggas serve dán dutkamuššii. Mielde dutkamušas ledje skuvllat mat ledje almmuhan beroštumi searvat dutkamuššii, ja main sámegeiella oahpahuvvui sierranas oahppoávnnsin ja geavahuvvui maiddái oahpahušgiellan.

Jearranskovit	9 jagi	12 jagi	Supmit
Oahppit, Suopma	11	14	25
Oahppit, Norga	14	16	30
Oahppit, Ruotta	8	2	10
Oahppit oktiibuot	33	32	65
Vánhemat, Suopma	11	14	25
Vánhemat, Norga	14	15	29
Vánhemat, Ruotta	8	1	9
Vánhemat oktiibuot	33	30	63
Buot vástádusat	66	62	128

Tabealla. Tabealla čájeha mo dán dutkamušas guorahallojuvvon 128 jearranskovi leat juohkásan ohppiid logu, ohppiid agi, vanhemiid logu ja riikkaid mielde.

Dán oassedutkamuša váldometodan lei jearranskovveguorahallan. Dat mearkaša ahte oassálastit leat vástidan jearranskoviide maid sii besse deavdit ráfis ruovttus dan vahkku áigge go ledjen galledeamen oahppi skuvlla. Tabealla čájeha

mo vástádusat leat juohkásan ohppiid agiid ja riikkaid gaskkas. Oktiibuot 65 oahppi ledje mielde dán jearranskovveguorahallamis. Dasa lassin lean guorahallan 63 vástádusskovi mat bohte dáid ohppiid vanhemiin. Nugo tabealla čájeha, de jearranskovvá vástidedje 33 9-jahkásaš sámegieloahppi, ja 32 vástádusa bohte 12-jahkásaš ohppiin. 9-jahkásaš mánáid vanhemiin 33 leat vástidan skovvá, ja 12-jahkásaš mánáid vanhemiin 30 vástidedje skovvá. Oktiibuot 50 vástádusa bohte Suomas, 59 vástádusa bohte Norggas, ja 19 vástádusa bohte Ruotas.

Dán oassedutkamušii leat searvan dakkár oahppit guđet lohket dahje leat lohkan sámegiela eatni- dahje vierisgiellan skuvllas. Dutkamušii biddjon ehtalaš kriteraid mielde in leat sáhttán jearrat mii lea oassálastiid etnalaš gullevašvuohta (nálleduogáš), ja dan dihte dutkamušas leat mielde sihke dakkár oahppit geain leat nállečatnosat sámekultuvrii ja dakkárat geain eai leat dakkár čanastagat. Dán materiálas leat mielde dušše daid ohppiid vástádusat guđet leat vástidan jearranskoviide, ja guđet leat ožžon čálalaš lobi iežaset vanhemiin searvat prošehtii. Oassálastiid ja skuvllaid válljen ja materiála čohkken leat govviduvvon ja čilgejuvvon vuđolaččat Outakoski (2015) nákkosgirjjiis.

Mu analysa vuodđuduvvá ohppiid ja vanhemiid jearranskoviide main ledje persovnnalaš dieđuid lassin gažaldagat omd. giellageavaheami, gielladuogáza, giellabirrasa, skuvlla ja skuvlejumi, vanhemiid ámmáha ja gielalaš miellaguottuid birra. Ohppiid skoviin ledje 19 váldogažaldaga ja vanhemiid skoviin ledje 18 váldogažaldaga. Váldogažaldagaid vuolde ledje lassegažaldagat, molsaeavttut ja giellamolssaeavttut nugo oaidná jearaldatovdamearkkas govvois 4. Jearranskoviid vuodđun leat riikkaidgaskasaš lohkan dutkamuša PIRLS (2006) skovit, muhto lean mudden jearranskoviid nu ahte leat eanet jearaldagat čállima birra, ja lean maiddá jorgalan skoviid sámegillii ja oassálasti riikkaid eanetlogugielaide.

Jearranskovis ii jerrojuvvon leatgo mánáin vieljat dahje oappát geat servet seammá dutkamušii, dahje leago okta vanhén vástidan eanet go ovtta skovvá.

c. Man giela/maid gielaide du mánná humai/hálai ovdalgotson vulggii skuvlii?

Juos du mánná humai/hálai eanet go ovtta giela sáhtát válljet eanet go ovtta molssaeavttu.

- a) Sámegiela - - - - -
- b) Ruotagiela - - - - -
- c) Dárogiela - - - - -
- d) Suomagiela - - - - -
- e) Eará gielaide - - - - -

Govus 4. Gažaldat 4c ja giellamolssaeavttut vanhemiid jearranskovis.

Dán dutkamušas dutkkan 65 oahppi čálamáhtu konteavstta, iige dan dihte leat dárbu sirret vástádusaid bearrašiid mielde. Vánhemiid vástádusat ámmáha birra čájehit goittotge ahte unnimusat 40 sierra bearraša leat vástidan skovvá.

Lean geavahan golmma giellaoahpaheaddji jearahallamiid sekundára gáldun dán artihkkalis. Jearahallon oahpaheaddjit barget sámegiela dahje/ja eará gielaid oahpaheaddjin dain skuvllain mat leat mielde dutkamušas. Juohke riikkas lea mielde okta oahpaheaddji. Lean čiehkkan oahpaheddjiid identitehta nugo ledjen lohpidan skuvlagalledemiid áigge. Oahpaheddjiid jearahallamat leat merkejuvvon oanádusain OJ ja riikka bustávain nugo omd. OJS oahpaheaddji lean jearahallan Suomas. Jearahallamiid vástádusat leat geavahuvvon čilget dahje čalmmustahttit daid bohtosiid maid jearranskovit leat addán dalle go oahpaheaddji oaidninčiega ovdanbuktimii lea dárbu. Jearranskoviide čatnaseaddji teakstamateriálat leat govviduvvon dárkilabbot artihkkaliin Outakoski (2014) ja Outakoski ja earát (boahtimin). Materiálat oahpaheddjiid jearahallamiin leat fas govviduvvon ja guorahallon Hornberger ja Outakoski (2015) artihkkalis.

4. Čálamáhtu mánggaid konteavsttaid guorahallan

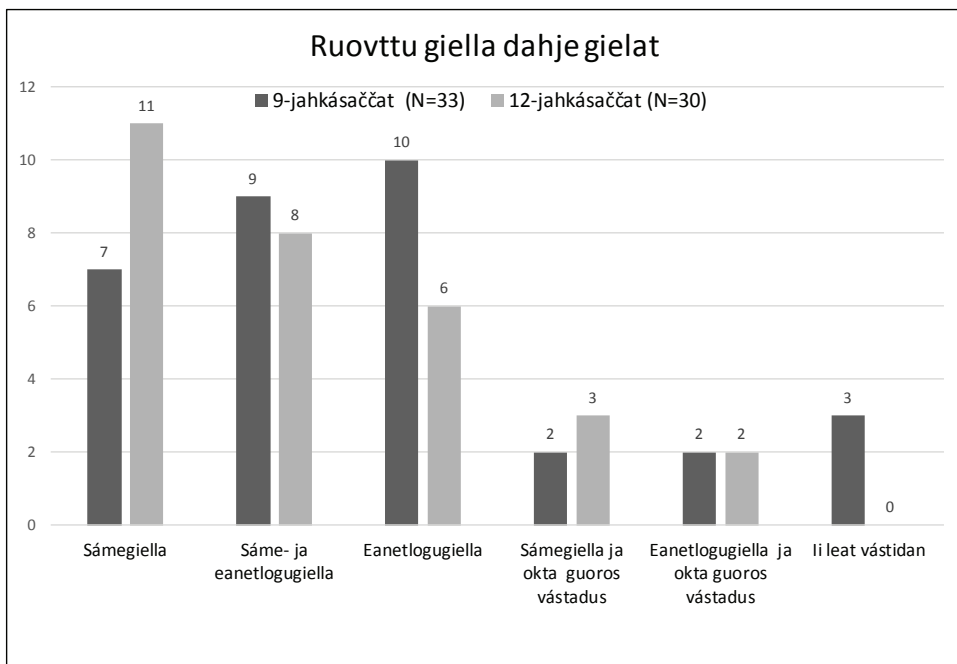
4.1 Ruoktu ja giella

Skuvla lea šaddan hui dehálaš giellašilljun ja báikin gos davvisámegiella ain geavahuvvo mánggaid nuorra hálliid gaskkas beaivválaččat. Vuosttašgiela oččodeapmi dáhpáhuvvá goittotge ruovttus, ja ruoktu lea maiddá dat báiki mii mángii lágida vuodu čálamáhtu dáidduide. Daid dáidduid mánát ja nuorat besset dasto hárjehallat lasi skuvllas.

Nugo govus 5 čájeha, sullii okta goalm mátoassi dutkamušii searvan ohppiin bohtet ruovttuin, main guktot vánhemat hállet davvisámegiela, ja sullii seammá olu oahppit bohtet bearrašiin, main ii gullo sámegiella beaivválaččat. Mii gielaid gullo ja geavahuvvo ruovttus sierra oktavuodain lea njuolgga oktavuodas čálamáhtuin, ja dan dihte lea dehálaš maiddá dutkat hállangiela beaivválaš geavahanminstariid, vaikko dutkanfáddán leage čálamáhttu. Čálamáhtolaš konteavsttaid giella lea dat giella mii geavahuvvo go mánná dahká leavssuid dahje muđuid čállá eará sivaiddihte, go son lohka dahje gulddala girjjiid dahje eará teavsttaid, go son geahččá televišuvnna, go son ságastallá ja gulahallá earáiguin internehtas

dahje speallomáilmmiin, dahje go son ovdamearkka dihte geavaha telefonna teakstafunkšuvnnaid.

Jearranskovi vástádusain bohtá ovdan ahte 27 12-jahkásačča ja 25 9-jahkásačča hálle sámegiela ovdalgo sii vulge skuvlii, mii mearkkaša ahte dakkár bearrašiin main ii gullo sámegiella beaivválaččat sáhttet goittotge leat mánát, geat leat ovdamearkka dihte vázzán sámegielat mánáidgárddi ja geat leat mánáidgárd-dis oahppan sámegiela. Rasmussen (2013: 33) lohkáge dutkamušastis, mas son lea guorahallan sámegiela etnolingvisttalaš ceavzinnávccaid, ahte dásullasaš dilis «sámegiela oččodeapmi [lea] muhtin muddui institutionaliserejuvvon».

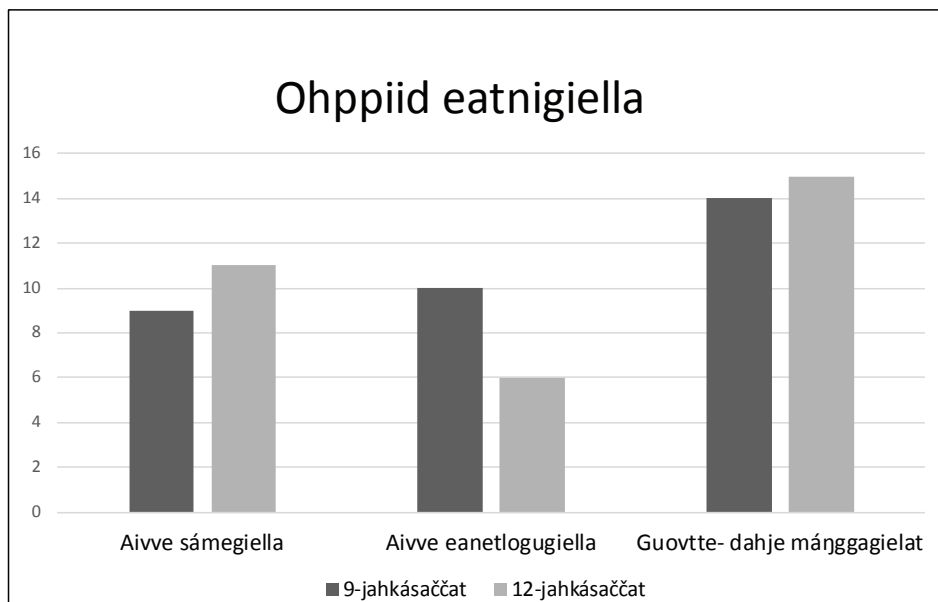

Govus 5. Vánhen lea vástidan man dahje maid giellaid vánhemat hállet ruovttus.

Logut govvošis 5 vástidit bures daid loguid maid oažžut go geahččat mo oahppit leat ieža meroštallan iežaset eatnigiela, gč. govvosa 6.

Vaikko dán dutkamušas leatge mielde eanemus dakkár mánát geat leat iežaset mielas guovttegielagat, de sáhtta dadjat ahte oassálastit juohkásit golmma jovkui: oahppit geaid váldogiella lea sámegiella ruovttus, oahppit geat geavahit sihke eanetlogugiella ja sámegiella ruovttus beaivválaččat, ja oahppit geat eai ruovttus

beasa gullat dahje geavahit sámegeiela beaivválaččat. Orru leamen nu, ahte ruovttuid gielat maiddái mearridit stuorra muddui makkár giellaidentitehta mánáin lea.

Govus 6. Ohppiid eatnigiella sin iežaset oaivila mielde.

Go dáid bohtosiid buohtastahttit Hornbergera skálain, de oaidnit ahte okta goalmátoassi ohppiin guđet oassálaste dán dutkamuššii, eai oaččo doarvái guovttegielat ja erenoamážit sámegeielat stimulánsa ruovttus vai sii nagodivčče ovdal skuvlaagi oččodit buori čálamáhtu vuoddu sihke davvisámegeielas ja eanetlogugielas, eaige sii oaččo sámegeielat doarjaga ruovttus skuvlaáiggisge. Dáin mánáin váilu ollásit sámegeielat mikrokonteksta ruovttus. Sin guovttegielat čálamáhtu skálat leat hállut eanetlogugiela guvlui juo álggu rájes dasgo eanetlogugiella dominere buot čálamáhtolaš konteavsttaid ja gielalaš sisdoalu ruovttus ovdal ja maŋŋá go máná lea álgán skuvlii.

Guovttegielat ja aivve sámegeielat mánáid beales lea fas váddásut meroštallat ruovttu gielladili. Sivvan dasa lea ahte jearranskoviin ii leat vejolaš árvvoštallat man ollu eanetlogugiella ja/dahje sámegeiella duođas gullo ja geavahuvvo bearrašiin beaivválaččat. Aivve sámegeielat bearaš sáhtta ovdamearkka dihte ságastallat sámegeilli, muhto lohkašat, TV-fállu ja eará čálamáhtolaš konteavsttat sáhttet sisttisoallat olu stuorit meari eanetlogugiela go maid bearašlahtut didolaččat oba

fuomášitge. Jearranskovis oahppit ja vanhemat besset árvvoštallat gaskamearalaš giellageavaheami, muhto beaivválaš giellaminstara guorahallan livččii gáibidan earálálgan dutkanmetoda nugo jietnaaktiverejuvvon mikrofovnna ja dasa lassin dihtorlogga mii čuovvu doaimmaid neahas, telefornnas ja dihtoris.

4.2 Bearaš ja sohka

Mánáid ja sin vanhemiid gaskasaš gulahallan ii dieđušge leat áidna guoiggus dahje implikašuvdna mii muitala juoidá ruovttu ja astoáigge giellageavahanvugiid ja daidda laktásan čálamáhtolaš konteavsttaid birra. Mánngga guovllus Sámis orru leamen nu ahte boarrásut sohkabuolvvat, áhkut ja ádját, oassálastet mánáid bajásgeassimii ja astoáiggedoaimmaide, ja dan dihte ruovttu giellašilju sáhtta mánngii viiddidit golmma sohkabuolvva badjel. 24 12-jahkásačča ja 20 9-jahkásačča vástidedje ahte sii sámástit boarrásut fulkkiiguin. Dat mearkkaša ahte badjelaš bealli buot oassálasti ohppiin hállet, gullet ja geavahit sámegiela boarrásut olbmuguin ságastallamis. Čálalaš gulahallan boarrásut fulkkiiguin ii goittotge namuhuvvon obanassiige vástádusain. In leat jearran mánáin man dávjá sii sámástit fulkkiiguin, muhto sin oppalaš vástádusat addet mánnggabealat gova giellageavahanvugiin davvisámegiela Sámis. Muhtin oahppit deaivvadit iežaset sámegiela fulkkiiguin hui hárve, go fas eará oahppit deaivvadit iežaset sámegiela fulkkiiguin beaivválaččat ja dan dihte maiddá deaivvadit báikkiin ja oktavuodáin main čálamáhtolaš sisdoallu gávdno. Čálamáhtolaš sisdoallu nugo teavsttat, sánit, cealkagat, čilgehusat, mearkkat ja bustávat leat mielde hui olu oktavuodáin ovdamearkka dihte girjerádjosis, ruovttus, skuvllas ja vaikkoba gávppis. Oahppit vástidit iežaset skoviin ahte sii golahit olu áiggi omd. dihtora ja TV ovddas ruovttus ja unnán dan čálamáhtolaš sisdoalus, maid sii oidnet beaivválaččat ruovttus, lea sámegillii. Lea goittotge eahpečielggas man gillii dakkár sisdoallu dábálaččat gávdno boarrásut fulkkiid luhtte, ja leago mánáid čálamáhtus seammalágan sisdoallu fulkkiid luhtte go ruovttus.

Boarrásut fulkkiid ja vanhemiid lassin bearrašii gullet diedusge maiddá vieljat ja oappát, ja okta hui miellagiddevaš boadus dán dutkamušas guoská giellageavaheapmái oappázagaid gaskkas. Guktuin ahkejoavkkuin vuollil bealli buot ohppiin lohke ahte sii oappázagat geavahit sámegiela gaskaneaset. 15 12-jahkásačča ja 12 9-jahkásačča lohke ahte sii sámástit iežaset vieljaiguin ja oappáiguin. Dát mearkkaša dan ahte oktiibuot 38 oahppi juogo välljejedje eanetlogugiela

gulahallamis oappázagaiguin dahje ahte sis eai lean oappát dahje vieljat geaiguin sámástit. Jearranskovi vástádušat eai muital man dávjá ja man ollu oassálastit geavahit sierra gielaide ruovttus, ja dan dihte livččiige sávahahtti ahte boahttevaš dutkamušat bidjet eanet návccaid ruovttu giellageavaheami guorahallamii, dasgo lea jáhkehahtti ahte oappázat leat aŋkke muhtin muddui seammá čálamáhtolaš birrasis ja sáhttet maiddái váikkuhit nubbi nuppi čálamáhtolaš sisdoalu válljemiidda nugo girjjiid, prográmmaid, musihka ja TV-spealuid válljemiidda. Ohppiid vástádušaid mielde sáhttá lohkat ahte hui unna oassi čálamáhtolaš sisdoalus lea sámegillii, go fas ollu gávdno eanetlogugillii ja eangalsgillii.

4.3 Giella ja skuvla

Dušše bealli buot ohppiin boarrásut ohppiid joavkkus lohket ahte sii sámástit ustibiiddisetguin. Vehá badjelaš bealli nuorat ohppiin lohket ahte sii sámástit ustibiiguin. Dásge ii leat vejolaš čielggadit man ollu oahppit sámástit gaskaneaset, ja vástádušat sáhttet leat oalle subjektiiivalaččat, ja sáhttet mearkašit beaivválaš gulahallama seammá bures go hárvenaš buorástahttinfrásaid. Eaktodáhtolaš čálalaš gulahallan ohppiid gaskkas lea ráddjejuvvon telefonna teakstadieduide, sosiála mediaid ságastallanlanjaide ja omd. e-poastareivviide, iige oktage oahppi lohkan ahte son čállá eanet sámegillii go eanetlogugillii vaikko livččiige vástidan ahte hállá gal eanet sámegiela go eanetlogugiela.

Okta oahpaheaddji (OJS) lea fuobmán mo giela molsun dáhpáhuvvá automáhtalaččat luohkkálanjas nu ahte go oahppi geahččá oahpaheaddji guvlui de son sámásta, muhto go son guovllasta skuvlaoappáid ja -vieljaid guvlui, de son heaitá sámásteames. Seammá oahpaheaddji dadjá ahte son ferte oalle dávjá váldit badjelasas ovttalágan giellabolesa rolla ja muittuhit mánáid das ahte sii leat sámegiel-diimmus ja galggašedje danin sámástit gaskaneaset. Ovtta láhkái lea áddehahtti ahte oahpaheaddji sávvá ahte gielladiimmus gullošii dušše okta giella. Seammás dát lea goittotge buorre ovdamearka das mo Blommaert ja Backus (2013) namuhan persovnnalaš giellarepertoárat ja dat vuogit, mainna olbmot dábálaččat leat oahppan geavahit iežaset repertoáraid, mearridit gulahallama giela. Dákkár ohppojuvvon gulahallanvuogit sáhttet de doaimmat dihto pedagogalaš ulbmiliid dahje geavadiid vuostá maiddái sámekonteavsttas iige dušše Blommaert ja Backus dutkan mánggakultuvrralaš oktavuodáin Gaska-Eurohpás. Ohppojuvvon minstarat speadjalastojit čálamáhtolaš geavadiidda, ja lea lunddolaš jurddašit ahte go

hárjána čállit olu ovttá gillii, de ii leat nu álki molsut čállingiela, muhto juos álggu rájes čállá ollu guovtti gillii, de lea maiddái álkit doalahit čállinmáhtu guovtti gielas.

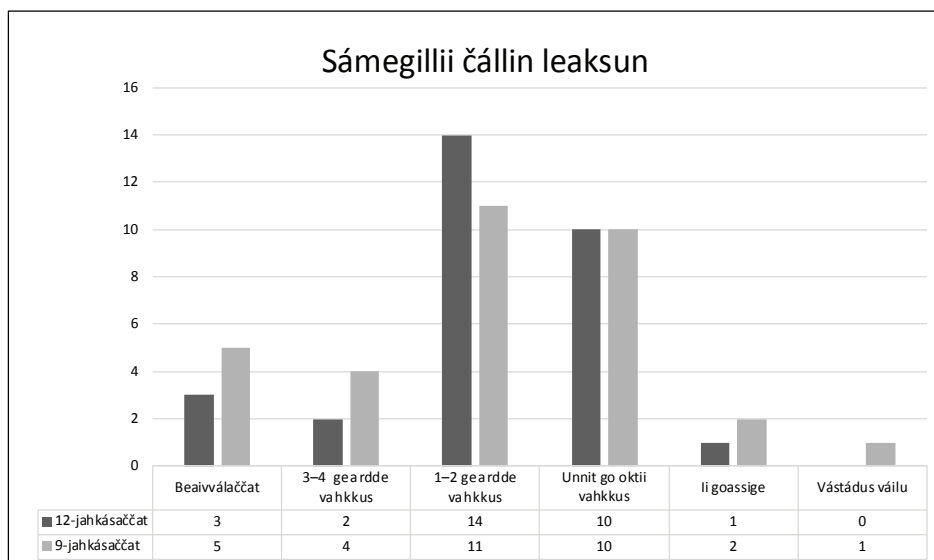
Mángii lea nu ahte skuvla lea áidna báiki gos oahppi hállá, gullá ja čállá sámegiela. Birra Sámi gávdnojit dakkár skuvllat main sámegiela geavaheapmi lea ráddjejuvvon luohkkálanja čálalaš mikrokontekstii ja girjegiellalaš sisdollui. Muhtin skuvllain gávdnojit goittotge maiddái eará vejolašvuodát geavahit giela. Dan guovtti Norgga beale skuvllas, mat oassálaste dán dutkamuššii, orru mu iskosa vuodul leamen nu ahte doppe gullo sámegiella sihke diimmuin ja bottuid áigge. Norgga sámeskuvllain ja skuvllain, main leat sámeluohkát, lea ohppiid vástádušaid mielde dábálaš geavat gulahallat sámegillii buot oktavuodáin go dat beare lea vejolaš. Muhtin skuvllain dat lea maiddái skuvlla virggálaš doaibmamálla. Čálalaš geavadat eai goittotge álo čuovo dán málla ja eanetlogugiella (dahje eangalsgiella) sáhtá bahkket skuvllii omd. virggálaš dokumeanttaid, interneakta diehtosiidduid, mediasisdoalu ja sosiála mediaid bokte. Dutkamuš sámeskuvlla gielladuovdagiin (eang. *linguistic landscape*) joatkkaskuvlla dásis lea čájehan ahte maiddái Norgga beale Sámis leat eará gielat vuoitimín ja eanet oidnosis čálamáhtolaš konteavsttain go sámegiella (Linkola 2014).

Suomas ja Ruotas oahppit vástidit jearranskovis ahte sii geavahit eanemusat eanetlogugiella bottuid áigge. Suomas oahppit leat dávjá sirrejuvvon gielaide mielde diimmuid áigge, ja sámegieloahppit besset dan dihte gullat ja čállit ollu sámegiela oahpahusdiimmuid áigge. Bottuid áigge buot oahppit stohket ovttas ja geavahit eanemusat suomagiella. Ruota sámeskuvllain leat buot oahppit seahkalgaid sihke bottuid ja dábálaš skuvladiimmuid áigge, ja oahpahusgiellan lea dávjá sihke sámegiella ja ruotagiella (earret sámegieldiimmuin). Gulahallangiella ja čálalaš oktavuodáid giella ohppiid gaskkas lea goittotge vástádušaid mielde dávjá ruotagiella. Suomas ja Ruotas jearahallon guokte oahpaheaddji hálaiga giella-solidáralaš mállas Suomas ja Ruotas. Dát málla mearkkaša sudno mielas dan, ahte mánát válljejit dávjimusat gulahallangiellan dakkár oahppi giela geas lea unnit giellarepertoára go earáin.

Dan njealji skuvllas, maid lean galledan Suomas, leat olu oahpaheaddjit geat eai ollenge hálddaš sámegiela, vaikko sii oahpahit sámegiela ohppiid. Norggas ja Ruotas leat fas erohusat sámeskuvllaid ja dábálaš gielddaskuvllaid gaskkas. Sámeskuvllain, maid lean galledan, measta buot oahpaheaddjit hálddašit dahje ipmirdit sámegiela go fas dábálaš gielddaskuvllain, maid galledin, lea seammá dilli

go Suomas. Fágaoahpaheaddjit geat eai máhte sámegiela, oahpahit eanetlogugillii eaige sáhte veahkehit dahje rávvvet oahppi sámegillii diimmu áigge. Hornbergera skálaid mielde lea čielggas ahte mađe eanet olbmot skuvllas eai hálddaš sámegiela mange hámis, dađe eanet dat ráddje sámegielat čálamáhtolaš konteavsttaid ja sisdoalu dan skuvllas. Juos oahppi sáhtta čállit ja lohkat sámegiela dušše sámegielliimmuid áigge, muhto ii ovdamearkka dihte luonddufága diimmuid áigge oahpaheaddji váilevaš giellamáhtu dihte, de dat ráddje čálamáhtolaš konteavstta ovtta ávdnasa mikrokontekstii.

Go juohkit giellageavaheami skuvllas vel sierra čálamáhtu surggiide ja giella-geavadiidda, de sáhttit guorahallat ášši fas odđa perspektiivvas.

Govus 7. Man dávjá oahppi oážžu čállinleavssu sámegielas dahje sámegillii.

Dasgo leavssuid čállin orru vástádusaid mielde leamen dábálemos čálamáhtolaš doaimma, mii dáhpuhuvvá sámegillii, de lea dehálaš guorahallat man olu ja man dávjá oahppit čállet leavssuid sámegillii. Govus 7 čájeha man dávjá sámegielloahppit ožžot leaksun čállit sámegillii davimus Sámis. 12-jahkásaš mánáin buohkat earret okta dadjet ahte sii čállet leavssuid sámegillii. Seammás sáhtta goittotge oaidnit ahte dušše viđas ožžot sámegielat čállinleavssu eanet go guktii vahkkus. Vaikko dán govvosis in leatge sirren ohppiid riikkaid mielde dasgo oahppimearit eai leat nu stuorrát, de ferten namuhit ahte buot viđas boarrásut ahkejoavkkus,

guđet ožžot eanemus čállinleavssu sámegillii, leat Suomas eret. 9-jahkásaččat ožžot čállinleavssu vehá dávjibut go boarrásut oahppit. Guđas dan ovcci oahppis, geat ožžot eanemus čállinleavssu, leat Suomas eret. Jearranskoviid vástádušat čájehedje ahte obalohkáii suite Suoma beale oahppit čállit eanet sámegillii skuvllas ja skuvlabargguid dihte maiddáii astoáiggis go oahppit Norggas ja Ruotas.

Go de jurddaša skuvlla čálamáhtolaš geavadiid ja konteavsttaid Hornbergera málle vuodul, de lea vejolaš dadjat ahte mánnga guovllus Sámis lea dat várra ahte sámegielohppiid sámegielat konteaksta ráddjejuvvo luohkkálatnjii. Dat fas sáhtta dagahit ahte maiddáii sin čálamáhtolaš sisdoallu ráddjejuvvo girjjálaš giela geavaheapmái ovdamearkka dihte skuvlagirjjiide, oahpaheaddji gillii, geahččalemiide ja eará gielaláš sisdollui luohkás. Árgabeaigiella mii gullá stohkosiidda, ruovttu birrasii ja eará árgabeaivválaš giellageavadiidda ii dasto mánnggaid mánáid repertoárain šat sisttisdoala nu stuorra meari sámegiela.

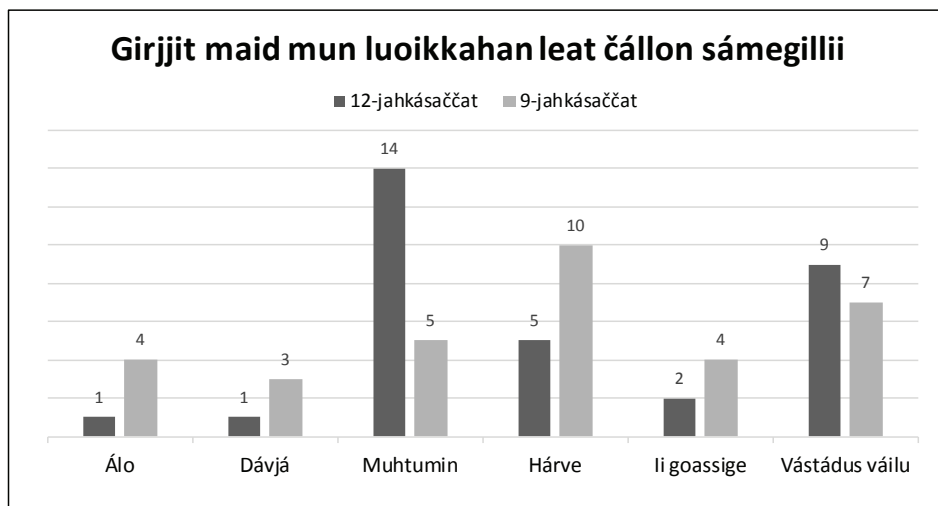
4.4 Giellageavaheapmi ja giellageavadat astoáiggis

Dušše gávccis boarrásut ohppiin lohket ahte sii hállat sámegiela astoáiggis. Nuorat ohppiid joavkkus 19 oahppi dadje ahte sii hálle sámegiela astoáiggis. Dát logut njidje čieža oahppái guktuin joavkkuin go mun de jerren ahte gallis geavahit eanemusat sámegiela astoáiggis. Boarrásut oahppit, geat geavahedje eanemusat sámegiela astoáiggis, ledje buohkat Norggas eret, ja nuorat ohppiin viđas ledje Norggas eret, ja okta oahppi lei Suomas ja okta Ruotas eret. Jearranskovi vástádušat čájehit ahte boarrásut oahppit geavahit sámegiela hárvvibut astoáiggis go nuorat oahppit. Giellageavaheapmi ja man ollu hállá giela muitala goittotge sámegiela oktavuodas hui unnán dan birra man olu hállit besset ávkkástallat čálamáhtolaš konteavsttain.

Oažžun dihte buoret gova juste čálamáhtolaš geavadiid ja konteavsttaid birra jerren ohppiin man dávjá sii čállet muitalusaid ja cukcasiid sámegillii iežasast astoáiggis. Oktiibuot 12 oahppi olles 65 oahppi joavkkus vástidedje ahte sii čalle muitalusaid sámegillii. Sis stuorimus oassi geavahii eanemusat diimmu vahkkus somá dihte čállimii. 41 oahppi vástidedje ahte sii eai goassige čále muitalusaid sámegillii astoáiggis. Nu orruge leamen ahte sámehoahppit eai čále nu olu sámegillii skuvlla olggobealde juos ii leat juo sáhka leavssuin. Muhtin oahppit lohke ahte sii čállet teakstadieđuid telefavnain sámegillii duollet dálle, ja soames oahppi logai ahte son čállá maiddáii beaivegirjji sámegillii, muhto muđuid ledje čállimii gullevaš sámegielat čálamáhtolaš konteavsttat vátnásat dáid ohppiid astoáiggis.

Árgabeaigielat čálamáhtolaš sisdoallu orru maiddái ohppiid vástádušaid mielde stuorra muddui váilumin sin eallimis eará oktavuodain go sosiála mediain, ja girjegielat sisdoallu dego skuvlagirjjit, leavssut, hárjehusat ja geahččaleamit dominerejit dain oktavuodain go sii besset čállit sámegillii.

Go guorahallen makkár girjjiid dahje man gillii čállon girjjiid dát oahppit luoikkahit girjerádjosis, de oidnen ahte 21 máná dahje sullii goalmmmátoassi mánáin luoikkahedje sámegielat girjjiid dušše hui hárve ja soapmásat eai ollenge nugo govvosa 8 dieđut čájehit.

Govus 8. Man dávjá girjerádjosis dahje girjebusses luoikkahuvvon girjjit leat sámegillii.

Dan 28 oahppis, geat goit muhtun háviid luoikkahit sámegielat girjjiid girjerádjosis, dušše okta oahppi lea Ruotas eret, earát leat Norggas ja Suomas eret. 16 máná eai ollenge vástidan jearaldahkii. Go smiehttá ahte juohke goalmmmát máná ii gula ollenge sámegiela ruovttus, de dát logut orrot vástideamen bures loguid ruovttu giela birra. Go jerren man dávjá oahppit lohket somá dihte sámegillii astoáiggis, de boarrásut mánáin 22 ja nuorat mánáin 19 lohke ahte sii eai daga dan ollenge. Dat mearkkaša ahte oktiibuot guokte goalmmmádasa buot mánáin dán dutkamušas eai ieža loga sámegiela ruovttus. Sáhttá maiddái dadjat ahte dain mánáin, geat eai goassige luoikkat mánáid ja nuoraid girjjálašvuođa sámegillii, váilu agi dáfus dehálaš sámegielat čáppagirjjálaš sisdoallu astoáiggis.

Vaikko orruge leamen nu ahte čálamáhtu vuodđudeaddji giellageavaheapmi ii sierran nu olu dáid ahkejoavkkuid gaskkas, de lea vuhttomis ahte soames giellageavahanminstarat earuhit boarrásut ja nuorat ohppiid joavkkuid. Okta erohus oidno hui čielgasit das, man dávjá oahppi beassá buđaldit juoidá ovttas vanhemiinnis/vanhemiiddisguin ja man dávjá oahppi lea okto ovdamearkka dihte dihtora dahje televišuvnna ovddas.

Vanhemiin lea dehálaš rolla das ahte sámegielat čálamáhtolaš konteavsttat ja sisdoallu olahit mánáid ruovttus ja skuvlaáiggi olggobealde. Dán dutkamušas vanhemiid vástádušat čájehit ahte ovccijahkásaš mánáid vanhemat buđaldit eanet ovttas iežaset mánáiguin go boarrásut mánáid vanhemat. Ovccijahkásaččaid vanhemat geavahit eanet áiggi ovttas mánáiguin lávlumii, giellaspealuide ja dábálaš hálešteapmái árgabeaivválaš áššiid birra. Nuorat mánáid vanhemat leat maiddáid dávjjibut veahkkin ja resursan dalle go mánát čállet sámegillii dahje go sii omd. dahket leavssuid dahje geavahit dihtora. Boarrásut mánáid vanhemat háleštit eambo sámegiel lohkamušaid ja girjjálašvuoda birra iežaset mánáiguin go nuorat mánáid vanhemat. 12-jahkásaš mánáid vanhemat ledje obalohkáid hárvvibut mielde buot doaimmain main livččii sáhttán geavahit sámegiela. Erenoamážit dat erohus oidnui interneahita ja dihtora geavaheamis, dasgo nuorat ohppiid vanhemat ledje olu dávjjibut mielde dalle go sin mánát geavahedje dihtora, ja maiddáid ovttas mánáideasetguin fitne sámegielat neahttasiidduin dávjjibut go boarrásut mánáid vanhemat. Boarrásut oahppit leat jearranskovi vástádušaid mielde dávjjibut okto dihtora ovddas, eaige vanhemat beasa dan dihte nu álkit diehtit ja mearridit makkár čálamáhtolaš konteavsttaide mánát ja nuorat servet ja makkár gielaide sii geavahit. Dát dutkamuš čujuha dasa ahte agiid 9 ja 12 gaskkas dáhphuvvá ollu mii váikkuha dasa ahte vanhemat luitet kontrolla čálamáhtolaš konteavsttain seammás go sii ieža eai šat doaimma gielalaš resursan seammá stuorra muddui go ovdal.

Dán dutkamušas leat eanaš oahppit vástidan ahte sii čállet hui hárvve sámegillii skuvlla olggobealde ja ahte sii eai nu dávjá loga dahje luoikkat sámegielat girjjálašvuoda astoáiggis. Dán oasis ovdanbukton astoáiggi giellageavadat orrot maiddáid čujuheamen dan guvlui ahte sámegiela čálamáhttu lea dáid ohppiid dáfus stuorra muddui ráddjejuvvon skuvlla girjjálaš ja čálalaš kontekstii. Dát dutkamuš čájeha ahte sámegiella gullo gal mánggain ruovttuin, muhto lea váttis oaidnit mo dat njálmmálaš máhttu nagodivččii ráhkadit nana vuoddu sámegiela čálamáhttui nu

ahte boahhteáiggis livččii realisttalaš hupmat dássedettolaš guovttegielat čálamáhtu birra.

4.5 Vánhemiid ja oahpaheddjiid miellaguottut

Dán dutkamuša oassálastit, 65 oahppi, 63 vánhema ja golbma oahpaheaddji, ellet ođđaáigásaš máilmmis mas ovttaskas olbmuid mánggalágan gielalaš miellaguottut ja oaidninčiegat leat álohii váikkuheamen giellageavadiidda. Muhtin servodatlaš giellaideologijjat (Schieffelin ja earát 1998; Kroskirty & Field 2009) leat oinnolaččat go fas earát leat čihkosis juste seammá láhkái go leat indiviiddaid gielladoaladumitge.

Dat lea hui ollu dat maid dat oahppit gullet gođuin [ruovttuin]. Juos vánhemis lea positiivvalaš oaidnu, de mun jáhkán dat beare [...] diein [ohppiin] ii soaitte dárbbasit leahkit ealli giella juos vánhemat leat positiivvat ja dat [oahppit] gullet ahte dat lea dego buorre, de mánná šaddá nu maid. Muhto juos dat gullet dego diekkár eahpesihkarvuoda de dathan báidná dego mánáid maid. (OJR)

Dát oahpaheaddji sitáhta čájeha man ollu oahpaheaddjit gáddet ruovttuid doaladumiid čuočcit skuvlla juohkebeaivválaš doaimmaide. Oahpaheaddji navdá ahte bearraša vuogit hállat giela birra ja vánhemiid oaivilat giela(id) birra sáhttet váikkuhit sihke negatiivvalaččat ja positiivvalaččat ohppiid doaladumiide.

Skuvllas oahppit vásihit mánggalágan giellaideologalaš birrasiid, ja maiddá oahpaheddjiid doaladumit sáhttet váikkuhit ohppiid giellaoainnuide, árvvuide ja giellageavadiidda. Nugo čuovvovaš sámeziel oahpaheaddji jearahallamis boahotá ovdan, de doaladumit ja geavadat váikkuhit nubbi nubbái.

Mii, min skuvllas, deattuhit hui olu dan čállima ja riektáčállima. Ja erenoamážit sámezielas – mii diehtit man váttis dat lea. Ja duon, eske go jerret juoidá dieid čállošiid birra, mun in muitán namuhit ahte diet soaitá leat okta mii dan movtta vehá goddá, go hui ollu manná áigi smiehttat dan riektáčállima. (OJS)

Dát oahpaheaddji orru leamen vehá guovtti ilmme gaskkas dán áššis dan dihte go son diehtá man dehálaš čállinmáhttu lea, muhto son maiddá oaidná ahte mánáid mokta čállit hedjona juos oahpahus bidjá menddo olu deattu hápmái. Dát

oahpaheaddji lea dušše okta dain mánggain oahpahedjiiin mu dutkamušas, guđet lohket ahte sámegiella lea «válttis giella ja gáibida ollu návccaid» (OJN). Seammá jurddašanvuohki orru maiddá leamen mángga skuvlla vuolggasadjin sámegielat oahpahusa lágideamis.

Dás lea miellagiddevaš dat ahte dát golbma oahpaheaddji, nugo eatnasat buot 24 jearahallon oahpaheaddjis geat serve váldoprošektii, eai iežaset jearahallamiin báljo jearahan ahte lahkona ávnnasdidaktihkka sámegiella čállima rivttes vuogi mielde dahje addágo olles skuvlavuogádat doarvái saji čállon sámegillii (omd. leatgo sámegielat sátnelisttut ja čilgehusat vierisgielat girjjiin) dahje leago oahpaheaddji ieš oadjebas iežas giella- ja čállinmáhtuin. Čállinoahpahusa hástalusaid sivvan namuhuvvojit baicce giella iešvuodát ja váilevaš materiálat. Dákkár čihkkojuvvon giellaideologijias lea dat várálaš bealli ahte olbmot lohket giella iešvuodaid dagahit čállinválttisvuodaid. Čuovvovaš lávki lea dat, ahte giella váttis luondu geavahuvvo sivvan dasa, ahte olbmot eai hálit geavahit giella čálalaš oktavuodain. Dása sáhttet maiddá váikkuhit giellalaš doaladumit mat bohtet čielgasit oidnosii skuvlamateriálain nugo omd. Jernslettena (1998: 9) oahppogirjjiis mas vuosttaš kapihttala álggus čuožžu ahte «[h]állangiella lea dehálabbo go čállingiella».

Hornbergera málles dat mearkkaša dan ahte sihke konteavstta ja gaskaoami skálain sámegiella geavaheapmi hállana vehá vehážiid mielde njálmálaš konteavstta ja hállangiella beallái vaikko skuvllaid ja oahppoplánaid vuolggasadjin livččiige ahte čállin lea dehálaš máhttu. Dákkár almmolaš oaiviliid ja oainnuid lassin sáhttet gávdnot velá čiekŋalabbos čihkkojuvvon doaladumit mat mánggain vugiin láidejit ja stivrejit sámegiella čálamáhtu boahteáiggi nugo omd. dat makkár árvvu vánhemat bidjet čállin- ja lohkanmáhttui.

Eanaš oassi dán dutkamúša bearrašiin bidjetge olu eanet árvvu lohkanmáhttui go čállinmáhttui. Juohke goalmát vánhen dahje 22 vánhema 63 vánhemis vástidedje ahte čállin ii leat dehálaš su bearrašii ja bearrašis. Juohke logát vánhen dahje 6 vánhema 63 vánhemis fas vástidedje ahte lohkanmáhttu ii leat nu dehálaš. Dát mearkkaša ahte dán dutkamušas leat mielde muhtin vánhemat geain leat obalohkái negatiiva doaladumit čálamáhtu sierra dáidduide, ja geat sáhttet juogo vásedin dahje vahágis sirdit seammasullasaš doaladumiid ovddos guvlui čuovvovaš sohkaovuolvaide. Vehá badjelaš bealli vánhemiin vástidit maiddá ahte sii ieža čállet hui hárve (juos goassige) sámegillii. Lei maiddá vejolaš oaidnit ahte vánhemat geain ledje buot negatiivvalaččamus oainnut ledje olbmot guđet maiddá vástidedje ahte sis ledje leamaš váttisvuodát oahppat čállit ja lohkat sámegiella

skuvllas. Boarrásut buolvvaid giellavásáhusat sáhttet dasto váikkuhit hui sakka nuorat buolvvaid gielladoaladumiide.

Vaikko olusat vanhemiin leat vástidan ahte sin mielas lohkanmáhttu lea dehá-lut go čállindáidu, de eanaš oassi vanhemiin movttiidahttet mánáideaset lohkat ja čállit sámegillii ruovttus. Badjelaš bealli vanhemiin dahket nu beaivválaččat dahje mángii vahkkus. Measta buot vanhemat, geat serve dán iskosii, veahkehit maiddáí mánáideaset čállinleavssuiguin. Seammás lea goittotge nu, ahte maiddáí sullii bealli vanhemiin guktuin ahkejoavkkuin vástidit ahte sii dušše hárve (dahje soap-másat eai goassige) háleštit mánáideasetguin daid teavsttaid birra, maid mánát čállet ruovttus dahje skuvllas. Bearašlahtut hállet gal beaivválaš dáhpáhusaid birra, muhto hui hárve erenoamáš skuvlabargguid, lohkašaid dahje teavsttaid birra maid oahppit leat ieža čállán. Oahpaheaddjit muitaledje maiddáí jearahallamiin, ahte skuvllaid ja ruovttuid gaskkas lea muhtinlágan movra, eaige vanhemat nu dávjá beroš leavssuid ja hárjehusaid pedagogalaš ulbmiliin dahje eai hálit ságastal-lat iežaset rolla birra čálamáhtu nannejeaddjin.

4.6 Iešgovva ja giella

Oktan giellamáhtu vuodđun lea dearvvaš iešgovva ja vejolašvuohta ovdanbuktit persovvna ja identitehta, ja dan dihte jerrenge jearranskovis fertejitgo dahje dov-detgo dát oahppit dárbbu čiehkát iežaset duogáža, giellamáhtu dahje identitehta. Viđas buot 65 oahppis vástidedje ahte sii čihket dávjá ahte sii máhttet sámegiela. Okta dán ohppiin lea oahppi, gean eatnigiella lea sámegiella ja gean bearrašis buohkat hállet dušše sámegiela gaskaneaset. Dát oahppi lea Sámi guovllus eret gos sihke jearahallamiid ja jearranskoviid mielde sámegielas lea stuorra árvo skuvllas ja sámegielat ruovttuin. Seammá guovllus lea sámekultuvra goittotge vásihan gar-ra vuostehágu ja vealaheami almmolaš ja juohkebeaivválaš oktavuodain. Olbmot geat oassálaste mu dutkamuššii dan guovllus, vásihedje maiddáí ahte sin ruovttu-guovllus sámit ja earát ellet sierranas dahje segregerejuvvon eallima.

Dán manjimuš ovdamearkkas addojuvvon govva čalmmustahtta hui bures dan kompleksitehta mii stivre dál ja boahpteáiggis sámegielat čálamáhtu ja giella-ealáskahttindoaimmaid ovdáneami Sámis. Skuvllas ja ruovttuin lea ain mánggáin guovlluin vejolašvuohta nannet guovttegielat čálamáhtu ovdáneami, muhto juos ovttaskas olmmoš dovda ahte son ferte dávjá čiehkát iežas duogáža, giela ja identi-tehta, de olggobeale hástalusat leat sámegiela dáfus šaddamin menddo gievrán ja

dagahit duohta áitaga giellaealáskahttimii. Hornbergera málles giellakontreaksta lea dákkár dilis ráddjejuvvon mikrogeavadiidda (unnimus giellašiljuide) iige dalle leat vejolaš juksat dássedettolaš čálamáhtu unnitlogugielas iige guovttegielaga giellaid gaskkas.

5 Bohtosat

Oassálastiid vástádušat čájehit ahte giellaideologaš oainnut sihke skuvllas ja indiividaid gaskkas váldet dávjá vuolggasadjin dan, ahte sámegeiella lea váttis giella ja ahte dan dihte sámegeiella lea maiddá i váttis oahppat čállit. Negatiiva doaladumit čálamáhtu dáfus sihke skuvllas ja ruovttus váikkuhit dasa ahte sámegeiella dávjá áddejuvvo giellan man lea deháleamos máhttit njálmmálaččat iige čálalaččat. Konteavstta guorahallan čájeha maiddá ahte dássedettolaš guovttegielat čálamáhtu ja buori sámegeielat čálamáhtu juksamii váikkuhit dasa lassin ovdamearkka dihte skuvlla ja ruovttuid gaskasaš gulahallan dahje dan váilun, astoáiggi čálamáhtolaš konteavsttat dahje daid váilun ja ovttaskas olbmo iešgovva. Dát bohtosat vuoddu- duvvojit empiralaš materiála guorahallamii, muhto dili govvideami lassin artihkal čálmmustahttá maiddá teorehtalaš lahkonanvuogi, mii geatnegahttá dutki váldit vuhtii oppalaš gova das mo unnitlogugiella čálamáhttu ovdána guovttegielat konteavsttas.

Hornbergera guovttegielat čálamáhtu jotkkolašvuoda skálat leat muhtin guovlluin Sámis buoret dássedeattus go eará guovlluin. Mu dutkamuš čájeha goitotge ahte ovttaskas olbmuid dásis dilli lea dakkár ahte sulli goalm mátoassi buot ohppiin, guđet oassálaste dán iskosii, eai leat lahkage sáhttime juksat sámegeielat čálamáhtu iige dan dihte dássedettolaš guovttegielat čálamáhtuge, masa gáibiduvvo ahte guovtti giella skálat leat dássedeattus oktanaga. Dán oahppijoavkku sámegeielat čálamáhtolaš konteavsttat ja sisdoallu leat ráddjejuvvon dakkár vuogi mielde ahte sin ovdáneapmi sámegeielas lea garrasit áitojuvvon. Go Hornbergera málle mielde dulko bohtosiid, de váddáseamos dilis leat oahppit geaid čálamáhtolaš konteavsttat leat ráddjejuvvon ovttá geahčái dahje posišuvdnii konteavsttaid ja sisdoalu oalgeskálain ja guđet eai dan dihte beasa ávkkástallat eará go hui ráddjejuvvon giellaoahpahusas ja giellastimulánsas.

Muhtun guovlluin skuvlla ja ruovttu olggobeale servodatlaš hástalusat leat maiddá dan mađe stuorrát ahte dat sáhttet gomihit gievrrasge sámegeielčáliid ja

-hálliid vejolašvuodaid ja hálu ovdánahttit iežaset sámegielat čálamáhtu. Oainnut maid mielde sámegiella lea njálmmálaš giella dahje váttis giella čállit dahje man ii leat nu dehálaš čállit skuvlla olggobealde, sáhttet leat čihkosis, muhto dat goitototge vehá veházii váikkuhit giellageavadiidda ja doaladumiide. Dat ahte mángga oahppi eallimis ii leat árgabeaigielat sisdoallu sámegillii, lea stuorra paradoksa go jurddaša ahte hállangielas lea stuorra árvu sámegielagiid gaskkas ja go smiehttá ahte sámegielat konteavsttat leat nu mángga guovllus ráddjejuvvon mikrogeavadiidda.

Dát govva guovttegielat ja erenoamážit sámegielat čálamáhtu konteavsttas davimus Sámis Suomas, Norggas ja Ruotas lohkanjagi 2012–2013 áigge čájeha man dehálaš lea ahte boahttevaš dutkamušat giddejit eanet fuomášumi dasa mo sámegielat čálamáhtu lea vejolaš nannet buot gielalaš geavadiin ja mo lea vejolaš buktit dássedeattu daidda skálaide mat dán áigge dagahit measta veadjemeahttu-min juksat dássedettolaš guovttegielat čálamáhtu sámegiela ja eará gielaid gaskkas. Nugo Hornberger ja Skilton-Sylvester (2000: 118) lohka de mis lea buohkain geatnegasvuolta hástit ja jearahit daid sivaidda maid dihte guovttegielat čálamáhtu skálat hállanit menddo olu ovtta dahje nuppe guvlui.

Gáldut

Dutkanmateriála

Dán dutkamuša dutkanmateriálan leat 65 oahppi ja 63 vanhema jearranskovi, oktiibuot lean guorahallan 128 jearranskovi vástádusaid. Dasa lassin lean geavahan sekundára materiálan golmma oahpaheaddji jearahallamiid.

Diehtoaddit - oahpaheaddjit

OJS = oahpaheaddji jearahallan, olggotmánnu 2012, Suopma

OJN = oahpaheaddji jearahallan, skábmamánnu 2012, Norga

OJR = oahpaheaddji jearahallan, juovlamánnu 2012, Ruotta

Girjjálašvuotta

- Aikio, Marjut 1988: *Saamelaiset kielenvaihdon kierteessä: Kielisosiologinen tutkimus viiden saamelaiskylän kielenvaihdosta 1910–1980*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 479. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Bloch, Carole & Alexander, Neville 2003: *Aluta Continua: The Relevance of the Continua of Biliteracy to South African Multilingual Schools*. – Nancy H. Hornberger (doaimm.), *Continua of Biliteracy: An Ecological Framework for Educational Policy, Research, and Practice in Multilingual Settings*. Clevedon: Multilingual Matters. 91–121.
- Blommaert, Jan & Backus, Ad 2013: *Superdiverse repertoires and the individual*. – Ingrid de Saint-Georges & Jean-Jacques Weber (doaimm.), *Multilingualism and multimodality: Current challenges for educational studies*. Rotterdam: Sense Publishers. 11–32.
- de la Piedra, Mariá T. 2006: *Literacies and Quechua oral language: Connecting sociocultural worlds and linguistic resources for biliteracy development*. – *Journal of Early Childhood Literacy* 6 (3): 383–406.
- Fishman, Joshua A. 1972: *Language in sociocultural change: Essays by Joshua A. Fishman*. Stanford: Stanford University Press.
- Fishman, Joshua A. 1991: *Reversing language shift*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Helander, Elina 1984: *Om trespråkighet: En undersökning av språkvalet hos samerna i Övre Soppero*. Umeå Studies in Humanities 67. Umeå: Umeå universitet.
- Helander, Nils Øivind 2012: *Norgga beale oahppoplána doaibmi guovttegielatvuotta – mo dan meroštallat? – Sámi dieđalaš áigečála* 2/2012: 57–83.
- Hornberger, Nancy H. 1989: *Continua of Biliteracy*. – *Review of Educational Research* 59 (3): 271–296.
- Hornberger, Nancy H. 2004: *The Continua of Biliteracy and the Bilingual Educator: Educational Linguistics in Practice*. – *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism* 7 (2–3): 155–171.
- Hornberger, Nancy H. 2006: *Voice and biliteracy in indigenous language revitalization: Contentious educational practices in Quechua, Guarani, and Māori contexts*. – *Journal of Language, Identity and Education* 5 (4): 277–292.
- Hornberger, Nancy H. 2008: *Continua of biliteracy*. – Angela Creese & Peter Martin & Nancy H. Hornberger (doaimm.), *Encyclopedia of Language and Education, Vol 9: Ecology of Language*. New York: Springer. 275–290.

- Hornberger, Nancy H. 2010: Language and education: A Limpopo lens. – Nancy H. Hornberger & Sandra McKay (doaimm.), *Sociolinguistics and language education*. Bristol: Multilingual Matters. 549–564.
- Hornberger, Nancy H. & Link, Holly 2012: Translanguaging in Today's Classrooms: A Bilingual Lens. – *Theory Into Practice* 51 (4): 239–247. doi: 10.1080/00405841.2012.726051
- Hornberger, Nancy H. & McCarty, Teresa 2012: Globalization From the Bottom Up: Indigenous Language Planning and Policy Across Time, Space, and Place. – *International Multilingual Research Journal* 6 (1): 1–7.
- Hornberger, Nancy H. & Outakoski, Hanna 2015: Sámi time, space, and place: Exploring teachers' metapragmatic statements on Sámi language use, teaching, and revitalization in Sápmi. – *Confero* (Pre-Published) 3 (1): 1–46. doi: 10.3384/confero.2001-4562.150618
- Hornberger, Nancy H. & Skilton-Sylvester, Ellen 2000: Revisiting the Continua of Bilinguality: International and Critical Perspectives. – *Language and Education* 14 (2): 96–122.
- Hyltenstam, Kenneth & Stroud, Christopher 1991: *Språkbyte och språkbevarande: Om samiskan och andra minoritetsspråk*. Lund: Studentlitteratur.
- Jean-Pierre, Marky 2013: The Challenge and Promise of Multilingualism in the Caribbean: Focus on Haiti. – Jo Arthur Shoba & Feliciano Chimbutane (doaimm.), *Bilingual Education and Language Policy in the Global South*. New York: Routledge. 173–189.
- Jernsletten, Per 1998: *Hála ja čále ná. Njálmmálaš ja čálalaš giellageavaheapmi*. Kárášjohka: Davvi Girji.
- Keskitalo, Pigga 2010: *Saamelaiskoulun kulttuurisensitiivisyyttä etsimässä kasvatustantropologian keinoin*. Dieđut 1/2010. Guovdageaidnu: Sámi allaskuvla.
- King, Kendall & Logan-Terry, Aubrey 2008: Additive bilingualism through family language policy: Strategies, identities and interactional outcomes. – *Calidoscópico* 6 (1): 5–19.
- Kroskrity, Paul & Field, Margaret C. (doaimm.) 2009: *Native American language ideologies: Beliefs, practices, and struggles in Indian country*. Tucson: University of Arizona Press.
- Lafont, Robert 1982: Le discours idéologique dans l'enquête sur la diglossie. – *Cahiers de linguistique sociale* 4–5: 88–97.

- Linkola, Inker-Anni 2014: *Saamelaisen koulun kielimaisema – etnografinen tutkimus saamen kielestä toisen asteen oppilaitoksessa*. Dieđut 2/2014. Guovdageaidnu: Sámi allaskuvla.
- Martin-Jones, Marilyn 1989: Language, power and linguistic minorities: The need for an alternative approach to bilingualism, language maintenance and shift. – Ralph Grillo (doaimm.), *Social Anthropology and the Politics of Language*. London & New York: Routledge. 106–125.
- Mercado, Carmen I. 2003: Bilingual development among Latino youth in New York City communities: An unexploited potential. – Nancy H. Hornberger (doaimm.), *Continua of Biliteracy: An Ecological Framework for Educational Policy, Research, and Practice in Multilingual Settings*. Clevedon: Multilingual Matters. 166–186.
- Outakoski, Hanna 2014: Språkrikedom skapar ett mångsidigt identitetsspektrum. – *Kulturella Perspektiv* 1: 58–66.
- Outakoski, Hanna 2015: *Multilingual literacy among young learners of North Sámi: Contexts, complexity and writing in Sápmi*. Umeå Studies in Language and Literature 27. Umeå: Umeå universitet. <<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:umu:diva-102922>> (20.5.2015).
- Outakoski, Hanna & Lindgren, Eva & Westum, Asbjørg & Sullivan, Kirk P. H. (boahhtimin): Researching writing development to support language maintenance and revitalization: Methodological challenges. – Kirk P. H. Sullivan & Coppélie Cocq (doaimm.), *Indigenous Writing and Education*. Leiden: Brill Publishing.
- PIRLS 2006 = Progress in International Reading Literacy Study 2006. International Association for the Evaluation of Educational Achievement. TIMSS & PIRLS International Study Center, Lynch School of Education, Boston College. <<http://timss.bc.edu/pirls2006/index.html>> (11.3.2015).
- Rasmussen, Torkel 2013: «Go ealáska, de lea váttis dápmat»: Davvisámeagiela etnolingvisttalaš ceavzinnávccaid guorahallan guovtti gránnjágielddas Deanus ja Ohcejogas 2000-logu álggus. Tromsø: Universitetet i Tromsø. <<http://munin.uit.no/bitstream/handle/10037/5593/thesis.pdf?sequence=6&isAllowed=y>> (01.12.2015).
- Schieffelin, Bambi & Woolard, Kathryn & Kroskrity, Paul (doaimm.) 1998: *Language Ideologies: Practice and Theory*. New York: Oxford University Press.

- Skum, Marja-Kristin 2013: *Giellamolsun sámi boazodoalus. Språkbyte inom renskötelsen*. Karasjok: ČálliidLágádus.
- Svonni, Mikael 1993: *Samiska skolbarns samiska: En undersökning av minoritets-språksbehärskning i en språkbyteskontext*. Umeå Studies in the Humanities 113. Umeå: Umeå universitet.
- UNESCO 2005: *Education for All: Literacy for life*. The Education for All Global Monitoring Report 2006. Paris: UNESCO Publishing. <<http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001416/141639e.pdf>> (11.03.2015).

The context of North Sámi literacy

This article sets out to unravel the contexts of Sámi literacy that are necessarily and unavoidably intertwined with the bilingual and biliterate experience of Sámi learners in North Sámi speaking regions of Sápmi in Sweden, Norway and Finland. This article presents a sociolinguistic cross-sectional case study. My primary material consists of 128 questionnaires that were gathered from 9 and 12 year-old North Sámi learners and their parents during the school year 2012–2013 in Finland, Norway and Sweden. I have approached and analysed the questionnaire data using the Hornbergian Continua of Biliteracy theoretical framework as my main conceptual tool.

According to my findings, the Sámi language is often conceived of as a language that is difficult to write and has more value when spoken fluently. Such views seem to, in turn, have negative effects on how literacy skills in Sámi are perceived both by the pupils and their parents. Paradoxically, when placed on the scales of the Continua of Biliteracy framework, one can see that the literacy context of many young Sámi learners of today is limited to the literary realm of school, and to literate rather than oral contexts. My findings further indicate that there are substantial interregional differences in the state of Sámi literacy due to both ideological and practical factors that arise in this complex bi- and multilingual context. Although some regions are coping better with reaching balanced biliteracy and good Sámi literacy skills among Sámi learners, Sámi literacy practices everywhere are in need of special attention and focused measures so that they can withstand the pressures that currently cause considerable lack of balance in many Sámi learners' biliteracy.

Keywords: literacy, Continua of Biliteracy, survey study, sociolinguistics, North Sámi

HANNA OUTAKOSKI
Umeå University
hanna.outakoski@umu.se

Skuvladutkit gállet ođđa dutkanbálgáid

Pigga Keskitalo & Veli-Pekka Lehtola & Merja Paksuniemi (doaimm.): *Saame-laisten kansanopetuksen ja koulunkäynnin historia Suomessa*. Turku: Siirtolaisuusinstituutti 2014. 366 s. ISBN 978-952-5889-76-5.

Golbma njunuš dutki leat doaimmahan girjji sápmelaččaid skuvlahistorjjá birra Suomas: Helssega universitehta doseanta ja Sámi allaskuvlla vuosttas-amanueansa Pigga Keskitalo, Oulu universitehta professor Veli-Pekka Lehtola ja pedagogihka doavttir ja Lappi universitehta universitehtalektor Merja Paksuniemi. Sihke doaimmaheadjit ja mánga artihkalčáli leat oahpahusa, historjjá ja sáme kultuvrra njunušdutkan Suomas ja muhtimat maid eará Davvi-riikkain. *Siirtolaisuusinstituutti* lea almmuhan girjji, ja dat lea juoga mii dáhkida alla kvalitehta. Girji lea almmuhuvvon suomagillii, ja sáme gillii dan namma livččii *Sápmelaččaid álbmotoahpahusa ja skuvlavázzima historjá Suomas*. Árvvoštallamis anán sáme giel nama, ja čujuhan maid kapihtal- ja artihkalnamaide, maid ieš lean jorgalan sáme gillii, vai lea álkit lohkat daidda geat eai ádde suomagiela.

Árvvoštalli vuolggasadji

Mus ledje stuorra vuordámušat girjái ja lohka gohten dan iluin, vaikko girji leage čállon suomagillii, gillii maid in hálddaš albma láhkai. Lean journalistabarggus, dutkanbargguin ja árgabeai-eallimis oahpásmuvvan Suoma beale skuvlahistorjái. Daningo ásan Suoma bealde, Ohcejoga giełddas, de lean gullan olu muitalusaid boares olbmuin katekehtaskuvllaid birra, gaskaahkásaš olbmuin internáhttaeallima birra ja nuorat olbmuin sáme gielat oahpahusa álggaheami birra. Dattetge mus váillui oppalaš govva sápmelaččaid skuvlahistorjjás Suomas. Almmá beroškeahhtá gielalaš váttisvuodain sáhtán roahkka dadjat, ahte girji lea dolvon mu ođđa máilbmái. Máilbmái mas lean dušše oasáziid gullan ovdal.

Girjjiis leat 31 artihkkala ja statistihkkalasáhusat. Oktiibuot leat girjjiis 366 siiddu, ja dat addá viehka muddui oppalaš gova sápmelaččaid skuvlahistorjjás dan rájes go «skuvlla» ulbmil 1600-logus lei jorgalahttit sápmelaččaid «eret báhkinlaš seavdnjatvuodas» nugo ovttá kapihttala bajilčállagis čállo (s. 30).

Doaimmaheaddjit leat ieža čállán láidestankapihttala, mas almmuhit iežaset áigumuššan čájehit girjjiin sihke dan mo sápmelaččaid jorgalahtte kristalazažan, mo sápmelaččaid oahpahuš lei oassin olles Suoma álbmoga čuvgehusproseassas ja mo sápmelaččaid oahpahuš lea ovdánan cehkiid mielde girkolaš álgoáigodagas gitta dálááigái. In sáhte dadjat eará go ahte doaimmaheaddjit leat viehka bures lihkostuvvan iežaset áigumušain, vaikko ii oktage girji sáhte addit áibbas ollislaš gova ná mánggabealat áššis go sápmelaččaid skuvlahistorjjás guđege riikkas. Ige okta girji leat dieđusge doarvái, jos áigut čiekŋalit ovdanbuktit 400 jagi skuvlahistorjjá.

Boares ásahus Sámis

Láidestankapihttalis dutkit guorahallet máŋga ášši mat leat ođđasat munnje. Lea duođaid miellagiddevaš fuobmát man árrat nu gohčoduvvon katekehtaskuvllat leat ásahuvvon Suomas, juo 1700-logu álggus, ja man guhká dákkár skuvllat ledje doaimmas, go manjimuš katekehta heittii barggustis 1956. Danin lea váttis ákkastallat ahte skuvla lea ođđaáigásaš albmanepmi Sámis. Dat lea váikkuhan sápmelaččaid eallimii čuđiid jagiid.

Nuppi álggahankapihttala *Okta álbmot njealji skuvlavuogádaga vuollá-sažžan* lea čállán Svein Lund. Son lea Sámi skuvlahistorjjá girjjiid váldo-

doaimmaheaddji Norgga bealde ja lea dan barggus doaimmahan guhtta girjji. Su doaimmahusgotti ulbmil lei buktit oidnosii makkár oahpahuš sápmelaččat leat ožžon iešguđetge áigodagas ja mo sápmelaš oahppit ja sin oahpaheaddjit leat vásihan skuvlla. In áiggo dán árvvoštallamis buohtastaddat Norggas almmuhuvvon skuvlahistorjá-girjjiid ja *Sápmelaččaid álbmotoahpahuš ja skuvlavázzima historjá Suomas*. Ovtta čielga erohusa dattetge namuhan: Norgga beale girjjiin leat ovddeš oahppit, oahpaheaddjit ja skuvlajođiheaddjit ieža čállán eanaš artihkkaliid. Suoma beale girjjis leat dutkit čállán artihkkaliid. In oaivvil ahte nubbi lea buoret go nubbi. Erohus lea dattetge ahte Norgga bealde lea hirbmat ollu dokumentašuvdna ja uhccán analiissat. Suoma bealde lea eanaš artihkkaliin sihke dokumentašuvdna ja analiisa, muhto ovttaskas olbmot eai beasa seamma bures ovdan iežaset skuvlamuitalušguin.

Girjji golbma fáttá

Álggahankapihttaliid maŋná lea girji juhkkuojuvvon fáttáid mielde golmma oassái. Girjji vuosttaš oasis *Sápmelaččaid skuvlahistorjjá ruohttasat* gieda-hallo mišoneren ja katekehtaskuvllaid ásaheapmi Suoma beale Sápmaí, sápmelaččaid skuvladilli 1900-logu álggus ja sámegielat čállinkultuvrra riegádeapmi Suomas. Muhtin artihkkalat addet

maid áigegovaid dihto mearkkašahhti soga dahje olbmuid bokte.

Girjji nuppi oasi namma lea *Sápmelaš oahpahus oassin suopmelaš skuvlalágádusas*. Romssa universitehta vuosttasamanueansa Jukka Nyyssönen álggaha kapihttala artihkkaliin, mii oppalaččat giedahallá dán gažaldaga 1890 rájes gitta 2000-logu álgui oahpahusideologalaš vuolggasajis. Artihkal lea vuđolaš analiisa das, mo váldo- servodaga ideologijjat leat váikkuhan sápmelaččaid oahpahusa iešguđetge áigodagas. Seamma oasis leat maid artihkkalat, mat mitalit Soađegili, Ohcejoga ja Eanodaga skuvlalágádusaid historjjá birra. Guokte artihkkala giedahallet Davvi-Suoma vuosttas oahpahead- djeoahpuid Durdnosis ja Giemajávrris. Livččii vuogas ahte dán oasis livčče artihkkalat Anára gieldda skuvlahistorjjás, muhto dat eai leat.

Girjji goalmát oasi nama lean jorgalan *Sápmelaččaid skuvlahistorjá ođđasut áiggis*. Goas ođđasut áigi álggii Suoma beale sámi skuvlahis- torjjás, ii leat áibbas čielggas. Livččii vuogas jos livčče problematiseren dan vuđoleappot dán girjjis. Artihkkaliid mielde orru leamen nu ahte áigodat álggii 1950-logus. Muhto dát áigodat, 1950–1970, lea áigodat goas stáhta čav- gii iežas stivrejumi skuvlalágádusaid bokte, ja sámi kultuvra ja sámegielat ledje amas áššit suopmelaš skuvllain Sámis. Dat boahtá bures ovdan girjji

artihkkaliin. Oaivvildan dattetge, ahte áigodat 1950–1970 gulašii ovddit ka- pihttali *Sápmelaš oahpahus oassin suopmelaš skuvlalágádusas*. Ođđasut áigodat livččii buorebut heiven 1970- logu rájes, go sámegiella ja sámi kul- tuvra veahážiid mielde fidnegohtet saji skuvllas.

Váttis válljemat

Lea áddemis ahte lea váttis juohkit dákkár girjji artihkkaliid mearriduv- von golmma fáttá vuollái. Eaige doaim- maheadjit leat álo lihkestuvvan juoh- kimis. Girjji nuppi oasis leat artihkkalat mat sisdoalu dáfus giedahallet eanet áššiid go dušše sápmelaš oahpahusa oassin suopmelaš skuvlalágádusas. Okta ovdamearka lea Nyyssösa artihkal mii giedahallá seamma mađe dan ja sápmelaččaid skuvlahistorjjá ođđasut áiggis – ja dát lea girjji goalmát oasi namma. Maiddá artihkal Gilbbesjávrris skuvlla birra orru gullamin goalmát oassái go dat skuvla huksejuvvui easka ođđasut áiggis. Dál dat artihkal lea nuppi oasis.

In ane daid mearkkašumiid dattetge dehálaš áššin. Artihkkalat girjji goalm- mát oasis leat maid miellagiddevaččat ja mánggabealagat. Dán oasis leat artihkka- lat internáhtaeallima dutkama, mánáid skuvlamuitalusaid dutkama, sámegie- lat oahpahusa álgaheami ja maiddá nuortalaččaid skuvlavásáhusaid ja aná- rašgiela ealáskahttima birra. Dáid ar- tihkkaliid lassin leat artihkkalat sáme-

duhkamušain ja sámegiela oahpahusas Helssega, Oulu ja Roavvenjárgga universitehtain.

Girjji loahpas leat vel guokte artihkkala, main nuppi artihkkalis Janne Saarikivi guorahallá vehádatgiela suodjaleami ja oahpahusa sámi konteavsttas. Nuppi artihkkalis Otso Kortekangas suokkardallá sámi oahpahusa dutkama boahtteáiggi.

Dálá oahpahusa dutkan váilu

Anán dán girjji mearkkašahhtin ja dat čalmmustahttá dehálaš dutkanfáttáid. Dattetge lea okta oassi sápmelaččaid skuvlahistorjjás mii masá lea báhcán gieđahalakeahhtá. Girjjis váilu dutkan das mo eiseválddiid dálá oahpahuspolitihkka sápmelaččaid hárrái ollašuhthtojuvvo. Livččii maid dárbbášlaš dutkat buorebut sámedikki, stáhta ja gielddaid váldegaskavuodaid oahpahuspolitihkas. Rievtti mielde in čujut girjái ja doaimmaheaddjiide dainna kritihkain, muhto dutkanbirrasiid mat eai leat nu áktánasat giddden fuopmášumi dáidda fáttáide. Muhtin dutkamušat leat dattetge dahkkojuvvon. Ovdamearkan namuhan Sámi allaskuvlla professor Vuokko Hirvosa (2003) barggu *Mo sámáidahttit skuvlla?*

Keskitalo, Lehtola ja Paksuniemi girjjis dutkit gieđahallet gal sámegiela oahpahusa, sihke oahpahusa sámegillii ja sámegiela oahpahusa vierrogiellan.

Dattetge leat dát oasis ovddimusat nummiriid ja lágaid logahallan. Dannego analiissat oahpahusa sámi sisdoalus eai leat, de orru leamen nu ahte dálá dutkit eai dutkka skuvllaid sámi sisdoalu. Manne dan eai leat dutkan, orru boahhtimin ovdan mohkiid bokte muhtin artihkkaliin. Suomas lea leamaš paternalisttalaš oahpahuspolitihkka sápmelaččaid guovdu. Suopma ii leat seamma láhkai go Norga ja Ruotta oaidnán dárbbu ráhkadit sierra politihka sápmelaččaid várás. Danne ii leat Suoma skuvllain leamaš sámi sisdoallu maid sáhtášii dutkat. (S. 154–174; 320–337.)

Mu vuosteágga dán oidnui lea ahte dalle hállá dan áiggi birra go Norggas lei assimilašuvdnapolitihkka ja Ruotas segrešuvdnapolitihkka. Dálá ealáskahttináigodagas lea dilli sakka nuppástuvvan Suomas maid. Suoma nationála oahppoplánas vuodđoskuvlla várás, mii gohčoduvvo *Vuodđooahpahusa oahppoplána vuodđoáššit* (Oahpahusráđđehus 2004), lea sierra kapihtal sápmelaččaid oahpahusa birra, ja gielddat galget ráhkadit iežaset báikkálaš oahppoplánaid sierra suomagielat ja sámegielat oahpahusa várás. Dákkár skuvlahistorjagirjái gulašii čalmmustahttit, mo stáhta oahpahuspolitihkka vástida riikkaidgaskasaš gáibádusaide, ja mo gielddat ja skuvllat ollašuttet stáhta oahpahuspolitihka sápmelaš mánáid ektui.

Buorit dieđut

Girji addá ollu ođđa dieđuid ja lasiha áddejumi Suoma beale skuvlahistorjjás. Háliidan geassit ovdan guokte erenoamáš fuopmášumi, ja livččii vejolaš geassit ovdan máŋga eará miellagiddevaš bealige. Girjjis boahtá bures ovdan ahte Suoma oahpahaspolitihkka lei nannosit gitta suomelaččaid našuvdnahukseamis juo ovdal go Suopma šattai iehčanas riikan 1917:s. Dat lea linnjá maid sáhtta čuovvut sámi oahpahaspolitihkka gitta dálááigái Suomas. Nubbi miellagiddevaš diehtu lea, ahte sápmelaš bálggesčuovggat masá nagadedje ásahit sámegeielat skuvlla Oarje-Anára boazosápmelaččaid guvlui 1947:s. Anára gieldda nagadii dalle duššindahkat dan áigumuša. Muhto ánggirdeaddjit ledje nu lahka lihkestuvvama ahte ledje juo oastán stohpogálvvuid sámegeielat skuvlii. (S. 57–58.)

Doaivvu mielde girji šaddá geatnegahtton lohkaššan Suoma alitoahppoásahusain nugo oahpaheaddjeoahpuin ja historjjá oahpahas. Máŋggat kapihttalat heivejit maiddái sihke nuoraid- ja joatkkaskuvlla dássái, ja ná suomelaš oahppit oahpašedje sápmelaččaid birra, ja sámenuorat oahpašedje iežaset guovllu ja eará sámeovuolluid historjjá birra. Jorgaluvvon girji heivešii bures sámi alitohppui sihke servodatdiehtagii, oahpaheaddjeohppui ja historjái.

Joatkkadutkamušat

Svein Lund sávvá girjji álggahankapihtalis (s. 10–12) ahte 5–10 jagi geažes livččii vejolaš ovdanbuktit oppalaš analiissa sápmelaččaid skuvladilis. Suoma skuvlahistorjjá girji lea earenoamáš dehálaš vuodđun dákkár analiissa dahkamis ovtta girjjiiguin, maid Sven Lund lea doaimmahan Norgga bealde. Maiddái Ruota bealde lea álggahuvvon sámi skuvladutkanprošeakta, mii vissásit buktá lasi dieđuid ja eanet áddejumi sápmelaččaid skuvlahistorjjás.

Stockholmma universitehta dutki Otso Kortekangas analysere girjji loahppakapihtalis Suoma bealde dahkon sámi oahpahasdutkamušaid, ja son čujuha ođđa dutkamušaid dárbut. Kortekangas fuopmášuhtta ahte Suoma oahpahaspolitihkka lei ja lea oassi viidát riikkaidgaskasaš oppalašvuodas. Seamma láhkai go Svein Lund, Kortekangas (s. 356) ávžžuha dutkiid lahkoni Davviriikkaid sámi oahpahaspolitihka buohtastaddi vuolggasajis nu ahte eai dutkka dušše ovtta riikka politihka. Ávžžuhus lea buorre, ja muhtin dutkit leat juo dahkan nu (Aikio-Puoskari 2006; Huss 1999; Jansson 2005; Rasmussen 2014).

Aiddo fal dakkár dutkamušaid bokte livččii vejolaš oazžut čielgasa sámi oahpahusa buoremus geavadiin iešguđege riikkas. Dalle livččii sámpolitihkkariin ja riikkaid skuvlaiseválddiin nannosit vuodđu hukset

odda oahpahaspolitihka sámi álbmogii buorrin. Dát dieđusge orru leamen dego livččii mu politihkalaš cealkámuš ja nuhan dat leage. Dán girjjis lea bohtán bures ovdan, man nannosit oahpahas lea čadnon politihkkii sihke riikka dásis ja báikkálaš dásis Suoma beale sámequivllus. Maiddái oahpahaspolitihka hábmemis dutka- mušat berrejit leat vuodđun. Dan dáfus dát girji lea stuorra lávki rivttes guvlui.

Girjji jorgalahttin

Keskitalo, Lehtola ja Paksuniemi girji ii leat vel almmuhuvvon sámevillii. Doaivvu mielde dat jorgaluvvo ja almmuhuvvo sámevillii. Mu mielas girjji artihkkalat leat čielgasit beroštahttit maiddái eará riikkaid sápmelaččaide. Girjji oppalaš ja viiddis lahkoneapmi fáddái dahká dan dehálaš oassin sámi historjáalmmuheamis ja danne dat galggašii maid almmuhuvvot sámevillii. Ávžžuhan doaimmaheaddjiid ja lágádusa maiddái jorgalahttit girjji, dahje goittotge eanaš oasi das, eangalsgillii riikkaidgaskasaš dutkanmáilmmi várás, danne girjjis bohtá ovdan mearkkašahhti oassi ovttá álgoálbmoga skuvlahistorjjás.

Gáldut

Aikio-Puoskari, Ulla 2006: *Raporta sámeoahpahas Davviriekkaid vuodđoskuvllain. Davviriekkalaš veardá-*

dallan oahpahas vuodđoeavttuid perspektiivvas. Anár: Sámi Parla- mentáralaš Ráđđi ja Sámediggi.

Hirvonen, Vuokko 2003: *Mo sámáid- dahttit skuvlla? Sámi oahpahead- djiid oainnut ja sámi skuvlla ollašuhttin. Reforpma 97 evalueren. Kárásjohka: ČálliidLágádus.*

Huss, Leena 1999: *Reversing language shift in the far north. Linguistic revitalization in Northern Scandinavia and Finland. Studia Uralica Upsa- liensia. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis.*

Jansson, Annika 2005: *Sami language at home and at school. A fieldwork perspective. Studia Uralica Upsa- liensia. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis.*

Oahpahasráđdehus 2004: *Vuodđo- oahpahas oahppoplána vuodđo- áššit 2004. Helsset: Suoma Oahpa- husráđdehus.*

Rasmussen, Torkel 2013: «Go ealáska, de lea váttis dápmat». *Davvisá- megiela etnolingvisttalaš ceavzin- návccaid guorahallan guovtti grán- njágieiddas Deanus ja Ohcejogas 2000-logu álggus. Romsa: UiT Norgga ártkalaš universitehta.*

TORKEL RASMUSSEN

Sámi allaskuvla

torkel.rasmussen@samiskhs.no